

Irodalmi Jelen

75 éve hunyt el Tóth Árpád

„Szesélyes, bús ajándék
E rímes, furcsa játék”
(Rímes, furcsa játék)

Aradon született 1886-ban, de a család nemskára Debrecenbe költözik. Tóth Árpád itt volt gyermek, itt érett ifjúvá, innét indult Budapestre, az egyetemre bölcsésznek. Az apja szobrász volt, a szabadságharc és Kossuth Lajos emlékének megszállottja, aki élete folyamán számos Kossuth szobrot készített különböző városok főtere számára. Igen gyenge testalkatú fiú, korán hajlamos a tüdőbajra, könyvek és ábrándok közé vonul. Inkább él az irodalomban, mint az életben. Természetes is, hogy érettségi után irodalom szakos bölcsésznek indul a budapesti egyetemre. Szorgalmas és jó tanuló világéletében, szomjasan issza magába a műveltsé-

get. Budapesten azután találkozik az új irodalmi törekvésekkel. Tizenkilenc éves korában már versei jelennek meg a fővárosi lapokban, köztük a Kiss József szerkesztette A Hétben, amely a Nyugat előtt a modern irodalom fő tüzehelye volt. Majd 1908-tól, a Nyugat megindulásától kezdve tartozik Adyék munkatársai közé. Ady elragadja, áhítatos hódolattal néz fel rá, noha költői alkata nagyon távoli Ady erőteljességétől is, forradalmiságától is. Közelebb áll a filozofert költőkhöz, Babitsékhöz.

Folytatása a II. oldalon
BRAUCH MAGDA

Köszöntjük az 50 éves költőt

PARTI NAGY LAJOS

Egy hosszú kávé

Ma ősz van és vasárnap,
avarszag és dohányzom,
az asztalkán fajanszban
még gőzölög az égbolt,
egy öntöttvas fotelben
ülök a cifra balkon,
kavarva hosszú kávé,
míg végre lusta tükrén
eloszlik és bedrappul,
mint kondenzált ökörnyal,
a kedvem égi mása.
Pedig szép itt a Herbsttag,
ahogy körülkeríti,
mint birtokát a gazda,
a parkot és a kertet,
hogy majd planíroz, ásat,
és téltre házat épít
e zöldből és vörösből,
ahonnan úgy hiányzol,
hisz csak neked, ha egyszer,
ha egyszer még, neked csak,
valami házat, allét,
napórát lusta túvel,
hová a hosszú árnyék
magát befűzni boldog,
s szakadt zakóm zsebébe
a forró őszi holdat
bevarrja éjszakára.

ORBÁN JÁNOS DÉNES

Rendben hogy ősz*

Rendben hogy ősz, beért az évszakába,
És egyre inkább nosztalgos Gedicht.
Halak kúsznak az ember hajzatára
S hátrahagyják ezüstkés színeik.
Még elhever a zörgő szívharasztban,
S mikor időnként kattog át a MÁV,
Arra gondol: mily Herbsttagadhatatlan,
A lét csupán teányi kosztolove.
Az ember végül végül Vlagyivosztig.
A vonat rázza ő meg kortyolag,
Héjazsírít ken a piritós kenyérre.
Szállong a múlt de Freud már nem biroklik;
S ő távolságon még túl távolod,
Szégyent, fakesztyút immár félretéve.

* Részlet a Parti Nagy Lajos 50. születésnapjára
14 magyar költő által írt szonettkaszorúból.
A mesterszonettet az ünnepelt írta.

Egy dinasztia alkotásai

A hónap elején nyílt meg az aradi Klío teremben a Vetró művész-dinasztia öt tagjának kiállítása. Varga Mihály, a sepsiszentgyörgyi képtár igazgatója ismertette az öt művészt. Az alapító, Budapesten akadémikus nevelésben részesült Vetró Artúr, a második generációhoz tartozó, alkotásaira már a kétely jeleit is felvivő Vetró Bodoni Zsuzsát és Vetró Andrást, és a harmadik generációt képviselő Vetró B. Sebestyén Andrást, aki a kollázs felé indult el, valamint Vetró Barnabást, a család lázadó tagját, akit inkább a performansz érdekel. Varga Mihály szerint a Vetró-családban az a meglepő, hogy mindegyik tagja más-ként viszonyul a művészethez. Lapszámunkat az ő alkotásaikkal illusztráltuk, a felhasznált képanyag érzésünk szerint jól érzékelteti Erdély egyik rangos képzőművész-dinasztiájának jelentőségét!

II. old. „Ne csak szeressük egymást,
hanem beszéljünk is” – interjú
Jován Zivlák költővel

III. old. Ferenc Zsuzsanna: Kik ügyei

IV. old. Színház: Hamlet-performance

V. old. Francois Bréda: Zeus zergéi

VI. old. Dávid Gyula: EMÍR-idéző

VII. old. Mészáros Sándor vignettái

Mindenkinek a maga városa a leggyűlöltebb. Mert szereti. Főleg nyáron. Amikor az emberek üdülni mennek. Elvből, mely kötelesség. Akik valami módon kibújnak e kötelesség alól – az otthon maradók –, lagymatag nyugalommal gyűlölik tovább fészküket. Az efféle érzéseknél nem jó a megszakítás, – fő a folytonosság!

Ilyenkor a nap, keszeg és dús farkok egyaránt simogatva, elégedetté teszi a város lakóit. Megelevenednek a bárók, vendéglők, sűrűnek a pincéknök, combjuk villan, habzik az élet. Ilyenkor a legkönnyebb gyűlölni a várost. Télen, vacogó foggal sokkal nehezebb.

Az utcákon férfiak, egyenes derékúak, és nők, lenge ruhákban, kihívó tekintettel. Igen, mi is gyűlöljük, hirdetik a tekintetek. És, Istenem, hogy ez milyen jó!

Aztán megérkezem én is. Igaz, kissé megkésve, így nem vagyok tökéletesen egy hullámhosszon a többiekkel. Gólyalábaim felcsatolása tartott oly soká, melyeken libegek. Nem azért, hogy elhitesse az emberekkel: nagy sár van, jó lesz kímélni a cipőt, nem is azért, hogy nagyobbak tünjek (ez amúgy sem sikerülne), még csak nem is retrográd, nosztalgikus hobbiból. Be kell hogy valljam, rühellek gólyalábon járni! De, ha muszáj... Maradjunk ennyiben, jó?

Lassan már a főtéren vagyok, bár mozgásom kissé bizonytalan, mert a járda több helyen föl van törve, a lagymatag gyűlölködés miatt nem volt idő megjavítani. Ugy látszik, még mindig egyszerűbb gyűlölni, mint dolgozni. Sokan elhaladnak mellettem, kissé bosszankodva konstatoálom, hogy még csak meg se bámulnak. Mintha teljesen természetes jelensége lennének városomnak. Talán arra gondolnak, ha ezt a formáját választottam a gyűlölésnek, tessék, legyen! Csak elmennek mellettem, igazából észre se vesz-

ZSIDÓ FERENC

Városom

nek, csupán hosszú, kőristábol készített lábaimat látják. Fölfelé minek nézni? Szembe sűt a nap! A kopogásra sem kapják fel a fejüket. Ha jobban belegondolok, nem is bánom, hogy nem figyelnek, kicsit azért is álltam gólyalábakra, hogy ne keltsék feltűnést. Ha más városról lenne szó, elég lenne kétszer végigmenni a központon, libegő mosollyal ráköszönni az emberekre, máris divattá válna a gólyalábalás. De itt most az én városomról van szó... Hol az feltűnő, mi megszokott.

Éllábalok a parkig, találkozni azzal a néhány hasonszórúval. Össze is csókolózom velük, ez alatt kutyák futnak ki a lábunk között. Gazdáik is követik. A város cinkosan hunyorog. Ennek így kell lenni. Összedugjuk a fejünket, mosolygunk, nagyokat szuszogunk. A szánkon. Az én városomnak mindig esőszaga van. Legalábbis azt hiszem. Mást nem kérdeztem meg erről, minek. Ha nincs esőszaga, az se baj. Én bárányborszaggal is gyűlölném, lehet, kicsit másként. Megpróbáljuk levakarni egymásról a hasonszört, közben tétován nézelődünk, figyelünk.

Egy ilyen nyári délutánon sok minden történik az én városomban. Apró kis balladák kelnek szárnyra, a szereplők tetszés szerint behelyettesíthetők. A bankigazgató nem szereti a feleségét. A bankigazgató nem szereti a bankigazgatót. Az én városomban a bankigazgatónak nagy, görbe orra van, kopaszodik,

és előkelően merev zakókban jár. Az én városomban másnak is van görbe orra, más is kopaszodik, más is jár előkelően merev zakókban. Most egyre rá is köszönök. Figyelmességemet gálánsan viszonzza, kezet nyújt, nem zavarja, hogy nem éri föl az enyémet. Nem szállhatok le a gólyalábakról, akkor kezdetnének mindent előlrol, s az pedig gyanús lenne. Nem szabad gyanúba keverni egy görbe orrú, kopaszodó, merev zakóst. Mit szólna a többi görbe orrú, kopaszodó, merev zakós?

Egykedvűen tartom a hátam, hadd vakarják le róla a többiek hasonszört. A meggyfaláb jobb, tudod-e, az sosem fáj, hallom mögöttem valakinek a hangját. Engedem meggyőzni magam, pedig a fájdalom jó.

Az én városomban mindig békések az emberek. Nem szeretik az erőszakot, egyebet sem szeretnek. Nem néznek agresszív filmeket. Ha szökőévenként egyszer mégis elcsattan egy pofon valamelyik népes utcán, a járókelők szégyenlősen elfordítják fejüket. Szemükben könny, mit nem törölnek le. Kell az oda, mint búzába a pipacs. A vért nem bírják látni, hányingerük lesz tőle. Hányini pedig nem jó dolog. Enni se. Ha nem kellene enni, nem lenne erőszak. Az én városomban az emberek összefüggésekben gondolkodnak. Függésekben.

Folytatása az V. oldalon

JON FOSSE

nem is olyan régen
csak néhány napja
néhány hete
talán néhány éve
történt
ott volt
aztán mégsem
jött
eltűnt
volt
nem volt
mint egy ringó mozdulat
ott bent
hol látható
és kitérő lehet
és megőrizhető
anélkül hogy bármi
megváltozna

*

az esőben megyünk
mint a gyerekek... Állunk az esőben
s az eső vagyunk... Megfogom a kezed
hallgatsz
magad vagy eső

keresztül egymás esőin
a sötétben keresztül
keresztül minden
mindenen ami miénk
ázunk Átesőzől rajtam
és én terajtd
egymásra nézünk

és nem tudjuk valójában mi történi
kik vagyunk Az esőben állunk
az esővel egymásba mosódnak

Fordította
KOVÁCS KATÁNG FERENC

„ Ne csak szeressük egymást, hanem beszéljünk is! ”

– interjú JOVÁN ZIVLÁK költővel, a Vajdasági Írók Szövetségének elnökével –

A temesvári Cart Vest Könyvszalonnán találkoztunk. Szerbia és Montenegró képviselőjében, az újvidéki Svetovi Könyvkiadó igazgatójaként „lépett a porondra”. Arra lettem figyelmes, hogy bemutatkozó beszédében megemlítette Konrad György nevét, akinek nagyszerű regényét, A látogatót ez a kiadó adta ki szerb fordításban. Érdeklődéssel kerestem fel a könyvstandot. Sajnos a Konrad könyv elfogyott, de találtam a szerb írók alkotásai mellett jelentős antológiákat is a kortárs angol és román költészetből, filozófiai kiadványokat, tanulmányokat. Az íróval tehát, mondhatni a könyvek között barátkoztam meg.

Jován Zivlák költő

– Milyen a szerb író élete ma, a hazájában?

– Meglehetősen bonyolult, akár a világ eme térségében élő alkotók élete, sorsa. Valamennyien átéljük a rendszerváltást, eljutottunk abba a „korszakba”, amikor a politikának nincs meghatározó szerepe az írói alkotás területén. A múltban azok az írók alkotottak maradandót, akik erős kritikai álláspontra helyezkedtek. Ismerjük a hivatalosságok akkori magatartását, tudjuk, hogy voltak üldözött, betiltott írók, de én mégis azt mondom, hogy személy szerint nem kedvelem a „mártírt” meg „hős” szerepben tetszelgőket. Az ilyen magatartás gátat vet annak, hogy fejlődésében, kiteljesedésében mérjük fel alkotásainkat és keressük a továbblépést, az új utakat, amelyeket a demokrácia és szabadság nyitott meg számunkra. Ez nem könnyű feladat, nem könnyű lemondani bizonyos erkölcsi privilégiumokról. Ugyanakkor fenyeget az a veszély is, hogy a nyugat felé való nyitással forgalomba kerülnek, elsősorban kereskedelmi okokból, olyan könyvek is, amelyek irodalmi értéke megkérdőjelezhető. Ez kettős veszéllyel jár: háttérbe szorulnak azok az értékek, amelyeket a kommunista rendszer jegyeivel bélyegezték meg, csak azért, mert azokban az évtizedekben születtek, másrészt a csekély állami támogatásban részesülő könyvkiadók pusztá kereskedelmi érdekeltségűből könnyű és olcsó olvasmányokkal árasztják el a könyvpiacot. Egy olyan országban, ahol ma is büszkék lehetünk Ivo Andrić vagy Danilo Kis világsiker aratott alkotásaira, azt tapasztaljuk, hogy a kritika sokszor elárulja az erkölcsöt, s aki egyenes gerinccel akar fennmaradni, az szembe kerül az új burzsoázia közönyével, arroganciájával, akik a fogyasztói társadalomban pusztá árunak tekintik a könyveket.

– Milyen szerep jut, ilyen körülmények között, az írói-alkotói szövetségeknek? Mennyire tudnak szót emelni az igazi értékek érvényesüléséért, hogyan támogatják a legjobb alkotókat, hogy műveik szélesebb, európai körforgásba kerüljenek?

– Az alkotói szövetségek, tehát a Vajdasági Írók Szövetsége is, civil szervezet. Két alkotói szövetség működik nálunk, az egyik, amelynek egy esztendeje

elnöke vagyok, a régi írószövetség szervezetére épült és az új benne, hogy a legjobb írókat akarja tömöríteni, elit szervezet akar lenni, míg a másik népiesebb, engedékenyebb vonalat követ. Szervezetünknek 450 tagja van, a szerb írók mellett magyarok, szlovének és más nemzetiségűek is hozzánk tartoznak, és magukénak érzik szövetségünket. Tulajdonképpen azért küzdünk, hogy az új erkölcsi értékek érvényesüljenek, hogy a szolgálalkúság, a megalkuvás átkaitól felszabadult irodalmat képviseljünk.

A globalizációról szólva azt is mondhatnánk, hogy egyfajta „erkölcsi narciszizmus” szakaszába érkeztünk, mindenáron kis és nagy irodalmakról beszélünk, holott az értékek egyetemes rendje ellentmond ilyen osztályozásnak. A „kicsik” ösztönzése, mely néha olyan, mint egy erőszakos szerelmi vallomás, nagyon ellenszenves számomra. Hagyjuk békében a szeretetet és üljünk le megbeszélni közös gondjainkat, ismerkedjünk egymással. Egy jelentős lépés ilyen vonatkozásban a fordítás. Mivel magyar íróval beszélgetek, egyetlen példát hoznék fel ennek bizonyítására. Könyvkiadó, melynek neve „világokat” jelent, feladatának érezte, hogy Konrad György könyvét szerb fordításban kiadja, mert világérték, ugyanúgy, mint Kertész Imre könyvei, amelyek kiadási jogát sajnos egy más kiadó szerezte meg, de akinek írásait folyóiratunkban közöltem. A Svetovi tehát egy szellemi világ és világszellem is egyben.

– Ismerkedésünk első perceiben a Duna-menti országok íróinak közös sorsáról, együvé tartozásáról beszélt. Hogyan foglalkatnánk össze röviden Jován Zivlák író ars poetica-ját?

– Elég pessimista vagyok, ez nem azt jelenti, hogy a kis országok irodalmának sorsát sötét színekben látom a jövő nagy Európájában. Inkább azt érzem, hogy nem vagyunk eléggé cinikusak ilyen vonatkozásban. Baudelaire egyik mondatát idézném szabadon, emlékezetből, amelyet egyik íróbarátjához intézett és valahogy így szól: „Látom, hogy szenátor lettél és magad köré gyűjtötted a középszerű embereket és mégis, én a barátod maradtam!”

PONGRÁCZ P. MÁRIA

(Külön köszönet Ioan Radin, temesvári szerb íróknak a tolmácsolásért)

75 éve hunyt el Tóth Árpád

Folytatás az I. oldalról

De ezektől is különbözik mind nyelvezetében, mind hangvételében. A gyenge testű, elhúzódó költőben már egészen korán a bánat szólal meg, amelyet alig enyhít az erotikus vágyakozás. De már egészen korán feltűnik verseinek szinte iparművészi csiszoltsága. Pessimizmusa azonban odakapcsolja a modern költők vállalt dekadenciájához.

Nem írt túl sok verset, költői életműve mennyiségileg elmarad nagy kortársai mögött, túl sok időt fordított a versek csiszolására, hanem ez a költészet drágakincs századunk amúgy is oly gazdag irodalmában.

Amikor negyvenkét éves korában, 1928. november 7-én elvitte a betegség – és sírjánál Babits Mihály búcsúztatta –, tudta már az egész hazai irodalmi élet, hogy a halhatatlanságba lépett. Híre és értékelése azóta se hanyatlott. Neve és életműve végérvényes igénnel foglalta el helyét a század magyar költészetének első vonalában.

A múlt század egyik legjelentősebb stílusművésze, a magyar elégiaköltészet kimagasló képviselője, a műhelyitkai próbálunk betekintést nyújtani a szerző talán legkedveltebb stílusműve, jelzőhasználatának vizsgálata segítségével.

Tóth Árpád stílusa jelzői tükrében

A XIX. és a XX. század fordulóján uralkodó, elszűrűlt, sablonos, idejétmúlt, az epigonizmustól sem mentes magyar költészetet az 1908-ban induló Nyugat című folyóirat stílusforradalma váltotta föl, és Tóth Árpád – a vezér szerepét betöltő Ady Endre és kortársai Babits, Juhász, Kosztolányi és mások mellett – számottevő részt vállalt a magyar líra

stílusának megújításában. Vérbeli „nyugatos” volt (talán a legnyugatosabb nyugatos), s így a kortárs európai líra két uralkodó irányzatának, a szimbolizmusnak és az impresszionizmusnak stílusát teszi magáévá. Mivel a magyar irodalomban az egyetlen „vegytisztá” szimbolista Ady volt, nagytehetségű kortársait inkább az impresszionista ábrázolásmód stílus eszközei és -eljárásai vonzották. Tóth Árpád lírájában is kimutathatók az impresszionizmus stílusjegyei mind a zeneiség tekintetében, mind a szóhasználatban és mondatalkotásban.

Az impresszionizmust jelzőstílusnak is szokták nevezni, mivel a jelző – mint művészi értéket hordozó nyelvi jelenség – kiemelkedő szerephez jut benne. S bár a halk szavú, beteg költő lírájának alaphangját szinte kezdetől végig a fájdalom, a „lélektől lélekig” vezető útról való lemondás jellemzi, szinte a végletekig kiaknázza a jelzők alkalmazásában rejlő stílushatást, mellőzve a költészetben megszokott konvencionális jelző-jelzett szókapcsolatokat. Újszerű, váratlan, szokatlan társításával növeli a stílus entrópiáját (hírértékét). Ilyenek, még a szövegkörnyezetből kiragadva is szokatlannak ható jelzős szószerveketei, a beteg dalok, fülledt árny, nyúlt emlék, borús fa, kéjes, ájult liget stb.

Ugyancsak gyakori stílusműködés a szerző lírájában a néha alliterációval is párosuló jelzőhalmaz: „Mint túlédés, setét, unt kávéházi lórét, / Úgy szürcsölöm már sokszor a halkuló harangszós / Fülledt, fáradt esteken lankadt illatú, langyos / Italtát bánatomnak” (Sóhaj).

Az impresszionista szépirodalom – akár csak a fellépését megelőző úttörő jelentőségű

impresszionista festészet – egyik legfőbb jellemvonása a különféle színek és színárnyalatok gazdag skálájának felvonultatása. Tóth Árpád nemcsak az alapszíneket, hanem azoknak az ékszerekről, drágakövekről elnevezett árnyalatait is sűrűn „keveri” lírájában, leggyakrabban jelzős szerkezet formájában: „A hajnal, a nagy impresszionista / Ezüst ónnal szeszélyes felhőt rajzol” (Hajnali szerenád).

Az impresszionista szerzők a valóság elemeit egyidejűségükben igyekeznek megragadni. Az érzékelés szenzációjának ez a felfokozása gyakran képzetkomplikációhoz, vagyis az érzékszervektől keltett hatások, érzetek keveredéséhez vezet. Így jön létre a szépirodalmi stílus egyik sajátos eszköze, a szinesztézia, a különféle érzékszervekhez – látás, hallás, ízlelés, szaglás, tapintás, hőérzékelés – tartozó érzetek együttes ábrázolása. Tóth Árpád változatos szinesztéziái végigkísérik életművét. Kifejezései formája ezúttal is többnyire jelzős szószerveket: sötét dal, langy homály, hús feketeség, harsány szín, halk fény stb.

Remélhetőleg e néhány példával sikerült bepillantást nyújtani a szerző műhelyitkaiába, és felhívni a figyelmet stílusának olyan egyéni, sajátos vonásaira, amelyek bizonyítják: „a szavak szobrásza”, akinek kezdetben a vers csak „lim-lom, szép szemét, játék, melyet a halk gyermek, a vágy farigcsál”, de aki érett költő korában már reméli, hogy „majd jó a kor, amelynek visszadöbben felénk a szíve” a húszadik század első felének egyik legeredetibb, egyszerűs mind legjelentősebb stílusművésze.

Az alleg-óriás ember és az ő könyve

Miután „Szócs Géza utolsó verseskönyve” megjelent, az olvasó, jelen esetben jómagam, eltöprengett azon, vajon mit is jelent ez a záró-jeles alcím. (A pontosság kedvéért, a kötet címe *A vendégszerető avagy Szindbád Marienbadban*.) Azt-e, hogy a költő valóban letevé a lantot, és ezek után más vizekre evez?! Egészen triviális szóhasználat élve, nem jött, hogy elhiggye. Aztán arra gondolt, hogy ez az alcím-játék is egyike a híres Geezer-féle game-eknek. (Lásd még jeu, spiel, joc, stb.) Azaz hogy a költő el-játszik az olvasóval. Hogy aztán később, úri kedve szerint visszajátsszék vele. Amúgy „Géza, kék az ég”-módra. Jó ideig csend volt. Nem fontos, mi előtti. Jöttek a drámák és a Passió. És, e partikuláris olvasó számára talán kulcsfontosságú pillanatban akkor/most ez a kötet. (Engedjessék meg nekem ennyi magánmitológia.) Szokatlan módon érkezett, e-mailen, kötetlenül azaz. En, az olvasó, olvastam hát a kötetlen kötetet, borító és illusztrációk híján. Szócs Géza utolsó utáni verseskönyvét.

Sietek kijelenteni, hogy a kötetben szereplő versek némelyikével találkoztam már. Nem tudom, miért e sietség, hiszen a befogadás szempontjából az említett viszony teljes mértékben lényegtelen. Csak hát jól esik az olvasónak, ha valamely vers régi ismerős-ként köszön rá egy könyv lapjairól. Például az *Egy janicsár önarcképe*. Ha jól emlékszem, először Mircea Dinescu fordításában hallottuk a verset, s csak aztán az eredetét, hogy „anyámon húgomon – szeretek janicsárnak lenni - / erőszakot teszek / aztán elhajtom őket a rabszolgapiacra Drinápolyba / miután újra meg újra felgyújtom / szülőházam és szülővárosom.” Nevettünk. Kínunkban persze. Na ja, honnan jött grotesksége, nem tudom már... Vagy ott van *A torony*. Ahol valamelyik En egy szörnyecskevel pöröl, hogyaszondja: „... mit mind randalíroztál mit folyton ás- / kálódtál / mért annyit mind kétnyelvűztél miféle feliratokat / borz-nyelvű szörny-egyetemeket köve-

teltél”. Ezek volnának Szócs Géza politikai versei, abból a korszakból, amikor a helyzet fejtegetőre állva fokozódott, jutott eszembe. És persze ott vannak a bagatellek. Velük a televízióban találkoztam, ott olvasta fel őket a szerző. Csak egy példa: „– Kie ez a hacacaré? / – Azt hiszem, a Haca caré. / – No és az a gödör ott? / – Na és az a muzsikás? / – Aki ottan hegedül... / – Amit az a muzsikás..” Most látom, kicsit talán túl sok idézetet zsúfoltam össze. Persze, mint utóbb kiderül, ennek is megvan az oka. A fenti idézetek egyszerűen egymás közelébe kíváncznak. Hogy miért? Szócs Géza halálosan komoly játéka, bármilyen távol álljanak is egymástól, mondjuk tartalmi, stilisztikai vagy egyéb szempontok szerint, minden egyes olvasás alkalmával összesodródznak. Látszólag úgy, ahogy a fatörzsek egy holtágban. Véték volna azonban bedőlni ennek az érzékszalódnak. Ezek az első ránézésre egymástól független véréjátékok egyetlen naprendszer, a szerzői világkép kisebb-nagyobb bolygói, amelyek a lírai gravitáció (ha van ilyen) hatására a központ felé tartanak. Az idézett darabok a könyv lapjain sem követik egymást, miért is követnék? Nincs erre szükség. Olvasás közben megkezdik a gravitálást, és létrejön az egyensúlyi állapot.

A könyvön végigvonul az a kézjegyként is értelmezhető, sohasem öncélú formaművészet, amely a magyar irodalomban talán kizárólag a Szócs Géza tulajdona. Az egyes darabokat olvasva az a benyomás alakult ki bennem, hogy itt egyetlen versfolyamról van szó, amelybe bármelyik sornál bele lehet lépni – természetesen kétszer ugyanabba nem, hogy a héraldeitörszi közhellyel éljek – és ugyanúgy akármelyik sornál ki lehet sodródni belőle. Az aggályoskodó olvasó most azzal állhatna elő, hogy egy vers úgy olvasandó helyesen, hogy elejétől a végéig. Erre adott esetben csak úgy tudnék válaszolni, szintén eléggé közhellyesen, hogy ennek a könyvnek nincs eleje és

vége. Slejfní. Vagy rózsafüzér. Csak meg ne feledkezz, nyájas olvasó, a héraldeitörszi csapdáról.

„(Mért kutatja a múlt időt / oly gondgal annyi anygal?)”, teszi fel a kérdést egy másik En egy másik vers-bolygón. Aztán valahol odébb elejti a választ: „a múlt idő majd megtalál. / A múlt időt majd megleled, / lüktető szívet: hó alól / parázsló csipkebokrát.” Az idézetek *A Poprád Podolinnál* című versből származnak, amely már a számomra újvilág-szerű folyamatszakaszból származik. S ha új világ, akkor szinte tálcan kínálkozik az újabb közhely, a felfedezésé. És itt mindjárt megragadom az alkalmat, hogy ellentmondjak magamnak. Az igaz ugyan, hogy akármilyen jó vers olvasása közben terra incognitákat tár fel az arra érdemes olvasó, amelyeket nyilván a szerző teremtett. Viszont Szócs Géza versei esetében nem csupán kalandori, kutatói, misszionáriusi ténykedésről van szó. Az említett emberek ugyanis azt fedezték fel, ami van. Egy jó vers olvasása ugyanerre a srófra működik. Szócs Géza könyvét (könyveit) olvasva azonban mindig az az érzésem, hogy azt fedezem fel, ami lett. A szerző biztos kézzel tárja fel a világ nagy közös könyvtárában eldugott apró titkokat, amelyekből aztán anélkül terem naprendszert, folyamat, terra incognitát, ahogy tetszik, hogy a Nagy Vanást beleerőszakolja. Nem hajt rá. Elegáns. (Fontos szó, egyike azoknak, amelyek erre a költészetre igazán illenek.) Nem viszi magával „abból a régi pakliból / a pikk leányt s a kőr királyt.” Inkább el-játszik mellette. „Atlépek virág-koromba ígýhát / én megkeresem virág-éneim: / hozzád beszélnek bennem rólam / az egykori virág-ének, / virág-énekek.” El-játszik a Nagy Vanás mellett. Játszva. És folyton újra vissza-játszva. Mert hát ilyen egy alleg-óriás. És ilyen az ő könyve.

SZÁNTAI JÁNOS

Szócs Géza: Az al-legóriás ember, IJK Könyvek 2003, Arad

SZONDA SZABOLCS

tömbélet

sűrűbben pokol, ritkásan éden – lepadolt indulatokban élünk egymás csalóka ölmelegében ajtónyitáshoz kezdetünk s végünk kéz kezét fog, a szorítás bilincses tetteknek megrepedt olvasztótégely törpe akarat rázza a kilincset a falban zúg a felsők üledéke

tucatnyi sor a napesti nászról

legalább a menetrend változna már az erek mellett sorakozó síneken vágyban kétség, kék csend, váltó számárgokon tépelődve: hogy még hisz nekem, ez nem szökken a birodalmat szárba, s a folyton idézett király is egyremegy, mert tartok tőle, egész lent lapul a gárda, és a megviselt szándék, a meder beremeg – no hát van ez így jól, suttogják a fékek, egy csók, az a csók lehet még messiás – szépítkeznek szóban járórözö mételey – akkor süssön nyelvhegyen napesti nász.

FERENCZ ZSUZSANNA

Kik ügyei

1.

Kik már gyermekkorában megtanulta, alaposan fel kell készülnie az utazás-sokra.

Megmagyarázták neki, hogy már napokkal az utazás előtt írja fel, ABC-sorrendben, miket kell magával vinnie.

Kik tehát felírta: A, A, B, C, Cs, D stb. Becsomagolta az összes betűt.

Viszont otthon felejtette a fésűt, fogkefét, törölközőt, tűt, cernát, pénzt stb.

Nem különben magát az utazást.

Azt mondja a fáma, így lett író belőle.

2.

Kik az utcán összefutott egy fiatal hölgyismerősével, aki közölte vele, külföldre települ.

– S mondd csak, olyan hatalmas kamionnal költözöl?

– Miért költöznék kamionnal?

– Hogy beleférjen minden. A szüleid sírja, összes jövődő gyermeked, az unokáid, ük- és szepunokáid, a Maros, a Szamos, a Küküllő, a Szent Mihály templom, a Nagy-Homoród, a nagypiac, a hóstátiak, a dévai vár, a Szabók bástyája... Meg minden.

– Egyetlen bőrönddel költözöm. Amelybe a fényképeimet rakom.

– Igazán nem értem, hogy lehet lefényképezni a még meg sem született gyermekeidet, unokáidat, szép-unokáidat – válaszolta Kik.

A boszorkányok lényegéről

Válaszlevél Orbán János Dénesnek*

Jánosom, ha utánaszámolunk, jó tíz éve annak, hogy dadogva és hideglelősen, fülíg szerelemben leírtam a „Boszorkányok” első mondatait.

A hús-vér boszorkányokat, amelyek akkor és később megihlettek, ma is szeretem. Gyopárt, Hangát, Violát, a boszorkányokat, akikkel túlbonyolítottam a szerelmet, akiket elhagytam és elhagytak engem. Akikkel jó lett volna egy életen át együtt élni, együtt ébredni és végigszeretkezni azt a néhány évtizedet.

Azt hiszem, nem kell neked mondanom, hogy szinte lehetetlen tartósan és tartalmasan együtt élni azzal a nővel, akit igazán szeretsz. Az ember nem költözhet büntetlenül hitének, csodálatának és vágyának tárgyával egy háztartásba.

Amikor a boszorkányokról írtam, még nem tudtam ezt. Aztán eljött az idő, amikor a vágy, amely boszorkányokat teremtett, beárnyékolta magát a szerelmet.

Ma már azt hiszem, hogy a szexualitás valamelyest ellentmond a szerelemnek. Hogy önmagamhoz hívebben fogalmazzak: a vágy, ami a boszorkányokat annyira kívánatosá teszi, elemészti és felemészti a szerelmet. Szétárad, kiterjed, nem tud megmaradni egyetlen boszorkánál.

Furcsa mód nem azokról a nőkről van maradandó emlékem, és nem azok vertek tanyát a szívembe, amelyekkel különlegesen jó volt az ágyban. Nem azokkal a fél- és hamis boszorkákkal álmodom, akik testben és romlottságban pornosztári mélységig – vagy ha úgy tetszik: magasságig – jutottak. Mert volt ilyen is, és őket is szerettem.

Az igazi boszorkányoknak csak hangulata maradt. Képek, flashek. Csipőjük íve, alvó lélegzetük, a szoba félhomálya. Pedig azt írtam valamikor, a hús emlékezete örök. Tévedtem.

Ma, tíz év után, abban a korántsem végleges igazságban hiszek, hogy bennünket, boszorkányokhoz

értő barátom, távolról sem a rejtély, a vadászati ösztön, a vágy, az orgazmus, az exotikum, egyszóval: a boszorkányság vonz.

A sok boszorkányból, amelyeket szerettünk, és amelyek közül némelyik örök marad, egyik sem volt „az igazi”. És bár, szüntelen keresni fogjuk, sosem találjuk meg a boszorkányok boszorkányát, amelynek fantomképére vágyunk.

Attól tartok ugyanis, hogy az, amit mi a nőkben keresünk, a szexualitásban és a boszorkányokban vélünk felfedezni, semmi más, mint a tökéletes közlés vágya. A maradéktalan átadás és a tökéletes befogadásé.

Megosztjuk, megosztanánk, megosztani kívánjuk legbenső lényegünk, vízióink, hitünk, testünk – valakivel aki átérzi, átél, és magába fogad bennünket. Az olvasó, vagy a szerető. Ami fent van, az van lent is. A hús és a szellem vágya legvégső soron azonos.

Egy csodálatos boszorkánnyal elért orgazmus és a jól sikerült mű befejezése utáni vízenjáró hangulat, mint Te is tudod: egy és ugyanaz.

A boszorkányokat pedig továbbra is üldözni fogjuk, új és új boszorkákba leszünk szerelmesek, újra és újra megégyünk, de élni, a szó klasszikus értelmében, egy életen át, azt hiszem, nem fogunk tudni velük. Ahhoz, amit átadni akarunk, a tökéletes közlésre egyetlen nő nem elég – egyetlen nő sem elég. A tökéletes közlésre, meglehet, mi sem vagyunk képesek. Ezért, amíg csak megadatik, örökkön keresni fogjuk azt, akivel maradéktalan megoszthatjuk a lét, önnön létezésünk élményét.

Ennyire szerencsés emberek vagyunk.

GYÖRGY ATTILA

* (v. ö.: Orbán János Dénes: Még – Levél György Attilának, az érzelmes inkvizitornak, Teakönyv, 219–227. o. – a szerk.)

Hamlet-performance

A színház olykor szeretne kilépni az adott kőszínházi formából, utcákon, parkokban láthatunk előadásokat, vasútállomások közepe. A színház szeret elhajtani a megismételhetetlen felé, egy olyan dimenzióba, ahol minden csak egyszer sikerülhet, de ha sikerül: máris bevésődik a közös színházi emlékezetbe, amelybe a vásári komédia épp úgy beletartozik, mint a kőszínházban előadott tragédia, vagy egy vásárcsarnokban megtörtént performance.

Hamlet-rendezésében Victor Ioan Frunză éppen ez utóbbival, a performance-al mint lehetséges színházi formával kísérletezik. Olyan értelemben teszi ezt, hogy a színházi előadást egy teljesen nem-konvencionális színházi térbe helyezi, ami ez esetben a Temesvári Csiky Gergely Színház nagytermének nézőtere.

Az utóbbi években volt Romániában néhány izgalmas Hamlet színrevitel. Liviu Ciulei csehovi hangsúlyokat kölcsönzött bukaresti előadásának, de ezek, Ophélie megőrülés-jelenetének hatalmas, fehér asztalát leszámítva, nem voltak igazán működőképesek. Egészen más a helyzet Vlad Mugur kolozsvári rendezésével, amelyben egy építőtér helyez a színpadra, ennek segítségével hozva létre a felépítés-leomlás, hátborzongatóan erős és hangsúlyozottan teatrális élet-halál szimbolikáját, egy olyan előadásban, amely valóban életre-halálra ment.

Victor Ioan Frunză egész más irányba halad, a fenébb már említett performance-szerűség felé hajolva el. A temesvári magyar társulat színházterme jelenleg felújítás alatt áll. Ezt a felújítást kihasználva, sőt, erre építve rendezte meg saját Hamlet változatát Frunză.

A nézőtér helyén agyagos föld és vonatsínek, melyekre egy piros vasúti hajtányt helyeztek, az egykori folyosón is vasúti sínek, ezeken kell átbukdászni annak, aki helyet akar foglalni a meglehetősen kemény padokon, amelyek inkább illenek egy gázgyári munkás, mint egy polgári színházba járó néző alá. A (tulajdonképpen) színpadon foglal helyet a zenekar, a játéktérrel egy bádogfal választja el, és ez a bádogfal jelzi a határvonalat, amely elválasztja Frunză előadását a hagyományosabb színházi formáktól.

Az előadás elején, háttal a közönségnek, néhány birodalmi német katonaruhákat idéző egyenruhába öltözött alak foglal helyet, és egy rosszminőségű filmet néz, a háborúba (az első világháborúba) induló katonák sorát, mintha csak emlékeznének. Egyikük, mint később kiderül: Hamlet apjának szelleme. Ez a kép, a háború és a film jelenete az előadásban, különös jelentőséggel bír a továbbiakban, e két dolgra később még visszatérünk.

Az előadás az öreg Hamlet temetésével kezdődik, egy hatalmas fénylő koporsót hoznak be a játéktérbe, először a folyosóra tolják be, majd átteszik egy másik vasúti járgányra. A talpák között bukdacsol a temetési menet, az a temetési menet, amely nem szerepel a darabban, de így megjelentve, mindent más erőterbe helyez. A temetés után valóban szinte azonnal következik a nász, a hatalmas lakodalom, amelyet csak a halál közelségének érzete tehet ennyire extatikusá. Azután minden felbolydul, a félrevonuló Hamlet (Balázs Attila) előtt megjelenik Horatius és ezután minden a zene, a film és a vasút körül forog, egészen a végső párbajig, amelyet már nem követ Fortinbras bevonulása.

Film, kép, írás

A film külön szereplő is lehetne, a régi felvételek egyrészt időben határozzák meg az előadás cselekményét, másrészt megsozszorozzák az előadás dimenzióit. A szellem saját életét, háborúit nézi vissza a később lángra gyúló „vetítősínen”, ilyenformán az előadás az emlékezés purgatóriumaként is felfogható, az emlékezés tisztítótűzének hatására véglegesül a kép, a kép, amelyet a halottak tisztítanak meg. Hatalmas fekete-fehér poszterek maradnak csak a nyomokban. Olyanokká válnak, mint a régi amerikai filmek főszereplői, akik végül egyetlen igazán jellegzetes mozdulat, vagy gesztus által rögzülnek az emlékezetben. Hamlet fel-le kocsizása a vasúti hajtánnyal nem más mint egy kezdő rendező bizonyta-

lanságának szimbóluma, aki ahelyett, hogy az operatőrre bízna a kocsizást, hogy ezt a filmes kifejezést használjam, csupán önmagát kellős előre-hátra.

Film és emlékezet összekapcsolódik az egérfogó jelenetben is, amikor Hamlet a Színész és a Színésznő mögé állva egy papírdarabra vetíti ki a korábbi hadba vonulási jeleneteket, rámontírozza a filmet a színészi játékokra, a megtörtént eseményt az éppen most zajlóra. Akárcsak egy korábbi Frunză rendezésben (Gyermekszemmel) itt is a múlt és a jelen egymásra montírozása teremti meg az előadás alapfeszültségét.

Az előadás attól is film(forgatás)szerű, hogy a néző jól láthatja, amint az egyik színházi munkatárs mozgatja a reflektort, ahogy ezt filmforgatásokon is szokás, így a jelenetek nem csupán egy-egy beállítás összességékként működnek, hanem folyamatos cselekvésként, fénytechnikai szempontból is. Ráadásul a követőfény személyhez kötöttsége Hamlet megfigyelt állapotát is jelzi.

Hamlet örült-jelmeze az Ophéliához írt levelekből készül. Ophélie megőrülése után gyermekkorra sztráfotókból készíti ruhát magának. Hamlet megpróbálja saját céljaira használni a filmet, Ophélie azonban mint életéhez szorosan kapcsolódót fogja fel. Egyértelmű filmes utalás az is, hogy Rosencrantz és Guildenstern szerepét két magas színésznek adja Frunză, nyurgaságuk és esetlenségük, Tom Stoppard filmjét idézi. Film és zene több helyen is összekapcsolódik az előadás során, például a két sírásó duettjénél, hiszen a sínekre rakott zongorával ugyanúgy kocsiznak, mint egy korábbi jelenetben a járgánnyal. A sírásók duettje akár kulcsjelenetnek is tekinthető, hiszen a szerelmes szonok, a vasúti sínek, mindez a temetőben és a színházban is ugyanakkor, mintegy összegzi az előadást, ahol halál, szerelem, és bosszú egyszerre indul el az emlékezet talpái között.

Zene a síneken

Egyre több mai Shakespeare színrevitelben bír jelentőséggel a zene, elég ha példaként Bocskári László Rómeó és Júliájára gondolunk, ahol a rendező dallamokra és színekre építi az előadást. Frunză a zene és a sínek közvetlen és erős hatására épít. A zene a temesvári Hamletben nem csupán hangulat-teremtő szerepet játszik, aktív szereplője a cselekménynek. Az, hogy Hamlet és Horatio „egy követ fűj” abban is megnyilvánul, hogy mindketten fűvös hangszereken játszanak, barátságuk egyértelmű jele, amely nem dialógusuk által nyilvánul meg, hanem a közös zenélésben, a közös hang megtalálásában. A zene eltávolodás az adott helyzettől, de figyelmeztető jelzés is, a sírásó jelenet zongorafutamai a rideg valószínűságra, a pusztulásra hívják fel a figyelmet.

A síneknek is megvan a maguk sajátos zenéje, a vasúti járgány nyirkorgása, vagy éppen dübörgése,

Részletek az előadásból

minden esetben jelzésértékű. Az, ahogy Hamlet szinte már autizmusból működött a járgányt, a cselekvésképtelenség és a megjátszott (?) örült jele.

Az egyik fontos jelenet is a vasúti járgányhoz köthető. Ekkor válik nyilvánvalóvá, hogy ez a gyilkolás eszköze is lehet. Hamlet megpróbálja Claudiusra tolni, de nem sikerül, így válik nyilvánvalóvá Hamlet gyöngesége és az is, hogy Claudius (Demeter András) nem lehet gyáva zsarnoknak tekinteni. És itt már át is lehet térni a színészekre, s a színpadra, amely természetesen: kocsiszínpad, mint a reneszánsz idején.

Színpad, színészek

Színpad az egész színház ebben az előadásban, de vannak jelzett színpadok is, az egyik éppen az, amelyen a „vetítősínen” áll (később e színpad alá temetik Ophéliát!) a másik egy vasúti kocsijeteje, amelyen a színház a színházban jelenet zajlik. Mivel az egész színház színpadként értelmeződik, maguk a nézők is színészeknek tekinthetők, avagy e hatalmas performance civil szemlélőinek. A színészek ebben a kettős színházi/performance térben hoznak létre a megnyilvánulást, a performatív gesztusok által egy olyan előadást, amelyben még a statiszták is igazi szereplőkké válnak (az előadás végén a műszaki személyzet is meghajol).

Balázs Attila Hamletje ideges, feszült, nem örült, korántsem az, de minden gesztusában ott van ennek a valós veszélye. Mennyire hiteles? Ez az a kérdés, amit ez esetben nem lehet feltenni, hiszen a temesvári előadás csak felerészt hagyományos színházi előadás, a megőrülés jelenete olyan performance, amit Hamlet Claudiusnak és Gertrúdnek (Gáspár Imola) ad elő, azonban ezek nem képesek értelmezni egy ilyen jelzés-csoportot.

No de mégis. Claudius akkor jó, amikor nem viszi túlzásba a királyi pózt, amikor csupán (állam)férfi és szerető, akkor érződik, hogy valódi veszélyt jelent bárkire, miközben megőríz valamit a szépiúi magatartásból is.

Hamlet? Hamlet jó, mint Balázs Attila általában, de (legalábbis az október hetedikéi előadásban) helyenként túl harsány, akkor igazi, amikor jelentéssel bírva fogja vissza magát, például az egérfogó utáni jelenetben, a zöld fényvel megvilágított asztalnál Gertrúddal lezajló beszélgetésben. Mégis: Hamlet, talán éppen attól, hogy van benne valami Claudius gyilkoló egykedvűségéből. Horatio (Veress Attila) olyan, mint egy szerény muzsikuss, aki most lépett ki a konzervatórium kapuján, ellentétben Laertes-szel (László Péter), aki bórnodrágban, bőrkabátban, igazi keményfiúként tör előre, sajnálatos, hogy arcjátéka túlságosan is egysíkú.

A Színész (Bandi András Zsolt) és a Színésznő (Simon Tünde) vándorszínészhez illő könnyedséggel váltanak át egy stíliázottabb játékmódban a színház a színházban jelenetnél, Bandi András Zsolt pedig színészkirályi szinten játsza/poénkodja el a különböző játéktípusokat. A Szellem (Dan Antoci) tulajdonképpen meg se szólal, gyakran áll háttal a nézőknek, de jelenléte folyamatos, akár az emlékezős.

Egyedül Ophélie (Magyar Etlka) az, aki valamilyen módon nem illeszkedik bele az előadásba, különösen az előadás első részében, hanghordozása, gesztusai, az örület körén belül már elfogadhatóak, de azon kívül az előadás egyes jeleneteit gyengítik.

Performance, még egyszer

Mindenki halott már, elvileg Fortinbrasnak kellene következni, ehelyett a halott szereplők papírlapokat kezdenek mosni (saját lelküket talán), mint valami performerek, valahol a letaposott, agyagos föld közepén, aztán: újra fények – és a főszereplők saját hatalmasra nagyított fotóik mögött állnak mozdulatlanul. A performance-nak vége, kezdődhet a színház: tapsolunk.

KARÁCSONYI ZSOLT

(Temesvári Csiky Gergely Színház – William Shakespeare: Hamlet, dán királyfi; fordította Eörsi István. Claudius: Demeter András, Hamlet: Balázs Attila, Polonius: Horányi László, Horatio: Veress Attila, Laertes: László Péter, Rosencrantz: Barabás Botond, Guildenstern: Kocsárdi Levente, Osrick: Mátyás Zsolt, Egy pap: Daniel Ghizel, Bernardo: Ovidiu Jurca, Marcellus: Aszalos Géza, Francisco: Sebastian Francescu, Színész: Bandi András Zsolt, Színésznő: Simon Tünde, Színészek: Tar Mónika, Sütő Katalin, Gornic Maria, Éder Enikő, Két sírásó-bohóc: Tokai Andrea, Adrian Voichitescu; Gertrud: Gáspár Imola, Ophélie: Magyar Etlka, Szellem: Dan Antoci. Zene: Cári Tibor, harci jelenetek: Habala Péter, díszlet, jelmez: Adriana Grand, rendező: Victor Ioan Frunză.)

FRANÇOIS BRÉDA

Zeusz zergéi. Az apa, a pater győzelme

A mitológia jellegzetesen a „Győztesek” narratívákban megfogalmazódó „család-regénye”; a „Veszteseknek”, az ontológiai (létezéselméleti)-történelmi összecsapásokban „Alul maradtaknak”, „Azoknak-Akik-A-Rövidebbet-Húzták”, azoknak „Akik-Elvesztették-A-Játszmát”, azoknak – nincs mitológiájuk; a kudarc cudar, a kudarc szégyenletes, arról nincs mit mesélni, azt nincs, hogy dicsérni, azzal nincs mit dicsekedni, az nem „ragyog”, az nem „dicső”, azt jobb a(z) (e)hallgatás „halott”, azaz negatív, zéró-információjú, csönddőlő „tört” történetibe elporlasztani, azt jobb a szőnyeg-alá-sópört-Történelem „karburátorba”, vízi- és szélmalmainak az őrlőkövei alá betelerelni.

Victoria-Niké – a Győzelem – gögös „gőzét” megörökítő, apokaliptikus Apogetika, önfölmagasztáló elbeszélőművészet tehát a mitológia: Victoria, a Győzelem, az az Ut, az a „Via”, amelyet a Lét Ele, az Elet, a „Vita” vág magának a Kosmosz szubatómális Bozótjában.

Niké „kinetikus”, mozgó istennő.

A benti „kinti” lesz, s ez az Átalakulás, ez az Át-Fordulás, Fortuna kerekének eme térbeli megcsavarodása, a Hermetikus Kesztyű Kifordítása – azaz: a Győzelem önmagunk fölött – „mese nélkül” – Kinnal jár.

Egy adott időn túl megjelentek az „Olümposziak”, vagyis a szexuális magántulajdonú, hegycsúcokat lakó család.

Kronosz-Saturnus plátói Barlangjának matriarchális ösközösségét Zeus-luppiter, a Fiú, a jövődó Apa „kiheréli”: – azaz pontot tesz az anyajogú társadalom apa-nélküliségére, virilis sterilizálására, s bevezeti az „Apa”, a Pater uralmát.

Luppiter – a Pater Familias – korának beköszönése társadalomtörténeti forradalom: az Anyák, az Amazónok, az abszolút „Ma-mák” és Ma-trónák lesznek „trónjaikról”, s a differenciálatlan, közös, szexuális Káosz helyett Zeus-Deus-luppiter-Pater „fél”-fel-eségeikként, Hérakként és egyetlen „lunóként” a „pár-házasság”, a mindmáig főnálló, fura Duó 1+1=

„1” háromrekeszes, szentháromságos logikája szerint alkotnak Egységet – „Uniót” – a másik Féllel, a Vir, az Erő Fiával, a Fér-Fival, a Férijel, az Apával.

A Pater, az APa nem az Anya Barlangjában, hanem a Hegyeten lakik: ő már nem Vadász, hanem a vadak megszelídítője, azaz = Pásztor.

Az Anya „fél” a vadállatoktól, s az immár domesztifikált barmok Csordái is – mint lelkes Birtok – a Pater-Pásztorra hallgatnak.

A magántulajdon ösztöne – ami a ragadozó táplálékszerzés és az utóvédelem szférájában erőteljes – a megszelídített állatoknak „a nyájáról” s a barlanglakó férfiak fallikus „falkájáról” a szexuális birtoklás irányába szűkül le, tevődik át és szimbolizálódik: az Egy az Összességet kezdi konkretizálni.

A Pater, Zeus-luppiter-Deus, az Apa, a Pásztor megjelenése létrehozza a „Párt”, a páros együttlételet – a Pásztor-Pater a Csordából Csalladot teremt.

NAGYÁLMOS ILDIKÓ

Kispálfordulás

amikor kialszik kinn az utcalámpa s benn a tévében akad ott egy férfi
valaki higgye el azt hogy hátha nekem is lesz amit ma nézni
koccan az ablak betörte rózsza falon az árnyék elment a kocsi
ne hiszem el hogy jöttél volna mondom hogy nem lemondok róla drága vagy nekem szívemnek bánat valami bennem igazán lázad
spóroljuk meg maradjon abból ami csak most van és ami már nem lesz úgy évek múlva az élet perverz kiömlik fazékból szétfolyik réten akkor és mindig de most mindenképpen higgyük hogy ez az amire vártunk s hogy ettől meleg lesz majd ha nagyon fáznak
hogy ez elvisz oda hova nem vitt semmi s hogy ez tényleg az lett aminek nevezni szokták az ilyesmit emberek a Földön csak a miénk még jobb ágyék fölött köldök takarjuk be szépen valami kendővel
hogy ne tudja senki odabent mit művel kezded a mozdulat simogat mert kértem hogy azt csináld nekem épp ott s mindenképpen

Kétség

tettem volna inkább lakatot a szájra mikor kimondtam azt amit épp véltem senki nem értette csak ott álltak télen hogy új nap ébredjen erre a nagy tájra

látom-e már többé valahol e honban egy kávé mellett füstből alászállva buszmegállóban valakire várva aprópénzre válva nyirkos marokban.

Városom

Folytatás az I. oldalról

A parkban a díszcserjék között egy almafa is meghúzódik. Bő termés van rajta, igaz, még éretlen. Gólyalábaimnak köszönhetően elérek néhányat. Gyorsan falni kezdem, amikor eszem, nagyon erőszakos vagyok. A járókelők sajnálkozva néznek a földre hullatott almacsutkákra.

Na, lassan ez a nap is a vége felé közeledik. Gyűlölet-adagomat elfogyasztva, elégedetten, jóleső ernyedtségben indulok hazafelé. A parkból tudnak ki az emberek. Nem kell az arcukra nézmem, tudom, ők is elégedettek, jólesően ernyedtek. Feltűnésmentesen kopogok hazafelé. Gólyalábaim közt néha kifut egy-egy kutya, gazdája is követi. Ahogy mindig is lenni szokott. A levegőben esőszag vagy báránybőrzsag, mint máskor.

Aztán egyszerre csak azt veszem észre, hogy elrohan mellettem egy kutya, nemsokára a gazdája is követi. Attól, hogy nem a lábam közt osonnak el, megijedek, ijedtemben megtántorodom, elveszítem egyensúlyom, és hosszában végigterülök a járdán. Puff! Ahhoz (is) elég magas egy ilyen gólyaláb, hogy jól összetörjem magam. Fejem beleverem a járdába, orromból megindul a vér, térdemről, karomról lemegy a bőr, kábultan heverek. A por fölnyalja a véretem. Mégsem esőszagú ez a város. Az emberek elmennek mellettem, alig méltatnak pillantásra. Aki mégis rám néz, annak szemében haragot látok: véretemmel miért keltem az erőszak hatását, szagával miért okozok hányingert? Nem vesznek körbe sajnálkozva, nem sügnak össze kárörvendően, nem segítenek fel. Nem, mintha szeretném. Megvárom, míg szédülésem elmúlik, orrom vérét zsebkendőmmel elállítom, karomról, térdemről a koszt és cafatokban lógó bórdarabokat úgy-ahogy letakarítom, s föltápáskodom. Nincs kedvem, eröm újra fölállni gólyalábaimra, hónom alá csípve őket, kissé bizonytalanul, imbolyogva indulok meg hazafelé.

Es akkor kérdő, feddő, szemrehányó pillantásokkal találkozom, az emberek megállnak, fejüket csóválva megfordulnak utánam: Ennek van potája földön, saját lábán járni – ebben a városban...

Könyv

Orfeusz a peremvidéken

Zudor János peremköltő. Nemcsak azért, mert kevesen ismerik verseit és kevesen tudják, hogy a 2001-ben megjelent *És egy kicsit tovább* című kötet az ötödik kötete a szerzőnek, de verseinek terei, a költészet tételezett szerepe a Mában, a lírai én helye az önmagáért által megkonstruált világban, s talán önmagában mindenképpen egy peremvidékre kalauzolják az olvasót.

Az orfeuszi játékként tételezett költészetben ugyanis a „TE CSAK VERSEKET ÍRSZ” iróniája és az „itt kell aláírjad: Zudor János, Nagyvárad” fináléval egy belső peremvidék konstruálódik meg. Kétlélű peremvidék ez, az önmagával folytatott párbeszéd szét-töredezettége a kötetben folyton felbukkanó aláírásnyomokkal ellensúlyozódik. Bár a versek nagy része feltételez egy Te-t – legyen az az anya, a feleség, a gyermek vagy akár a misztikus Cet, (*Fegyverszünet*) Állat, Rinocérosz, Sátán (*Ellenszavak*) –, az ezekkel szemben megfogalmazódott viszonyulási módok – mint félelem és az ebből származó ima vagy könyörgés, a büntetlen büntudat vagy akár az irónia –, monológ formában folyton a lírai énbe futnak vissza. A feltételezett Te(k) ugyanis jobbra csak szublimált formái az önmagát definiálni akaró, önmaga identitását kereső ének, bár a körvonalazott tér (a Város/Várad) látszólag szilárdabb talajt biztosít(ana) az olvasónak.

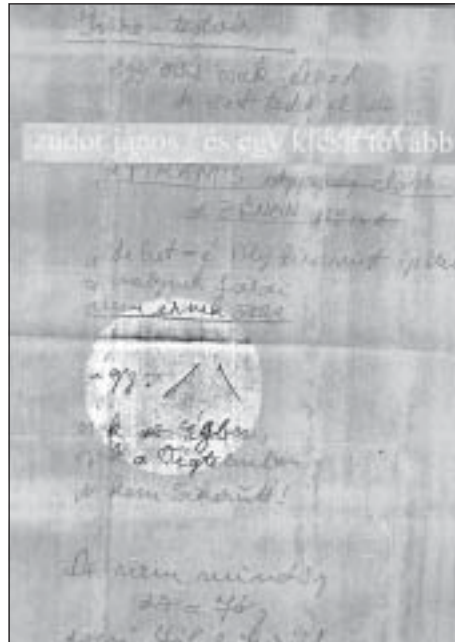
A megidézett város egyfajta orfeuszi pokolként körvonalazódik, s ez az egyetlen szegmens, amit az orfeuszi mítoszról az olvasó megragadhat. A látszólag szilárd térben „az egyedüli hely/az a pad volt/ahol még ártatlanul ültem” nosztalgiját, a paradox módon, meg többszörözött énfórmák biztonsága ellensúlyozza: „Leülök végre magammal. / Most hagynak, nem látnak, / csak szemben a házak/üldögélnék az utcán, / kopottan, tarkán, / de hát azok nem bántanak.” Az önmagával, önmagával szembeni biztonság azonban korántsem jelent biztos tudatot: „hogyha az utca/szétszakadna kétoldalt, / s valami

szörnyű, kusza/zsivalyban határőrök/keresnének téged, / hogy hová tartozol, / te mit mondanál?” Inkább fel-és megismeréseket, kérdéseket eredményez az önmagát összerakni akaró én befelé fordulása: „Csak a tudás ne tájna”, „Jobb nem tiltakozni/s nem élni/annyira... / Peremvidéken jobb a hallgatás!” (Peremvidék).

A folytonos eltűnésekben, alábukásokban, az elődökre tudatosan rájátszó orfeuszi játékokban – elég, ha csak a kötet harmadik ciklusának, a *Razglednicám* címére, vagy „az elítélt redukálható a /bűnére, ha nincs is neki” (*Üzenet Auschwitzból*) verratva gondolkodunk – azonban nem egy folyton önmagát nosztalgikusan, szánalmasan leíró lírai énrel találkozunk. A kötet hangnembeli sokszínűsége – a néha prózai sodrású (*Függönyváltás a Szent Lipót kórházban*) versektől, a szonettben át (*Cím nélkül*) a dal műfajáig (*Török dala*) terjed a skála – és az önmagára reflektálni tudó ember szabadsága folyamatos meglepetésekkel szolgál az olvasónak. A szerkesztő, Szálinger Balázs utószavában utal arra, hogy Zudor verseit többnyire szalvétákra, papírfecnikre írta, s nem tudni, mennyire a szerkesztő vagy a szerző leleménye a lábjegyzetelt versszerkezet. A kötet egyik legfontosabb és legmarkánsabb jegyei éppen ezek a lábjegyzetek, amelyek kibillentik a szöveget önnön teréből, mondhatni „egy kicsit tovább...”

Nem csupán a már jelzett versaláírásokra kell itt gondolnunk, mint a *dzsiadzsú balladájában* az „itt jártam/János” sor. A „ha bátrabb volnék, értelmetlen szavakat szólnék...” (Mint a motor) nyomaiként is

olvashatóak ezek a sorok, melyek hol szemtelen pimaszsággal hangzanak (ilyen az *Üzenet Auschwitzból* kiszólása: „a többit lásd a számítógépben, még nincs kifinomítva”), hol abszurd egypercesekké formálják át a verset. (*Vérizű szombat*) Az orfeuszi játék talán ezekben a meglepetésszerűen felbukkanó

kiszólásokban ragadható leginkább meg. Mindig kilóg a lóláb egy kicsit, mondhatni, a legváratlanabb helyeken fricskázák orra az olvasót, mint például a *Cím nélkül* szonettben: „Ez a vers csak úgy elmegy, / Tandori Dezső megjön. / Üdvözöljük az elmegy / ögyintézetből. / Szonett lesz az ebada/kozst is van, / felcser adja, / üdvözöllek dezsókém, / nyugodj meg, nem vagyok kém.”

Zudor kiszólásainak, lábjegyzeteinek másik vetülete az akár Városként, Cetként, Állatként avagy Trianonként leképzett történelmi kórrajz. Tragikus felhangja nem csupán a nagy történelmi sorstragédiák átéltségeiből ered. (*A Trianon fiai, Kettős Rinocériáda*) Zudor személyes, mitikus történelmet ír, történelemben egyaránt helyet kap a Sátán, (*Ellenszavak*) Rózsavag Ur, (*Várad Ecloga*) Mihály Vitéz gnóm szobra, (*A Trianon fiai*) Léda (*Vasárnap, Várad, Léda a C.F.R.-bulin*). Mitikus figuráit, terének határait Jónás-története jelöli ki, a figurái csupán részei Zudor Jónás-arcának. Identitásvesztett Jónások lázadnak, könyörögnek önmagukért: „Már megint benned ébrednek, / te átkozott, áldott Cet. (/) legalább csak egy hetes / szabadlábót a szülésben, / örökös méhed-halál-résben... / Egy hetet, hogy élhetnék. / fegyverszünetet köthetnék, bár a fegyverem letört.” (*Fegyverszünet*)

Orfeusz peremvidékén a jónási magatartásformák alaphelyzetét a „lázdani/nem lehet, / mert a láza-/dás tartal-/maz/tudomásulvétel/azaz eleve/elemi/elgondolást” (*Ellenszavak*) felismerése határozza meg. S bár Zudor könyvében gyakran eloltják a lámpát, (*A tehetetlenség himnusza*) halál-turbánnal letakarják az arcot (*Fejben halál*) vagy lecserélik/elhúzzák a függönyt (*Függönyváltás a Szent Lipót kórházban*), de a menekülés kissé idealisztikus formája is adott a „de mégis”-hitű Jónások számára: „jöss-e velem élni, / és egy kicsit tovább, / jöss-e velem élni, / és egy kicsit tovább?” (*Egy kicsit tovább*)

DEMETER ZSUZSA

Berde Mária levelei Veress Endréhez

Mélyen tisztelt Tanár Úr!

Nagy sajnálatomra, mielőtt dolgozatomról véglegesen beszélhettem volna, haza kellett jönnöm, mivel itt az iskolában, ahol tanítok, nem volt ki helyettesítésemet kedden túl vállalta volna.

Ezért levélben fordulok a Tanár Úrhoz, hogy sem az akadémiai kéziratok, sem a bécsi könyvtár nem voltak többé szükségesek. Csak azt szerettem volna megbeszélni, hogy a költemények azon illusztrációi, melyek nem használhatók záró vignettáival hova jönnének. Az 1805-ös kötet címlapja jöhet a kötet tárgyalásának elejébe, de az 1800-asnak azon képe, hol Gabriella kettőtörőre az ijájt az oltárnál csakis a kötetnek barátaihoz írt verseihez kerülhet, mert az egész kép azt példázta, hogy a barátaiért a szerelmet elveti, eltöri.

Nem volt azonban időm Bacsnyné magyar előfizetőinek összeállítására. Azt is közölni akarom, hogy a linzi Studie bibliothek már válaszolt, hogy Bacsnynétől semmi sincs ott. A másik kettő még hallgat, úgy szintén nem kaptam választ Magyarossy kisasszonytól sem. Spiráné öngyűsége kezeit csókolva üdvözlötét küldi tisztelettel

BERDE MÁRIA

Nagyenyed, 1912. január 3.

U.I. E pillanatban kaptam Magyarossy kisasszony levelét, s mellékelte papíron küldöm a fényképész címét.

Mélyen tisztelt Tanár Úr!

Megbeszélés szerint átalakítva küldöm a kéziratot. Erdélyi igazgató úr tanácsára a jegyzeteket nem írtam le külön, hanem résztintálos tintával kijavítottam, részint pedig újakat ragasztottam helyükbe. A szükséges részeket jegyzetbe tettem. A bevezetést egész rövidre fogtam, s odatettem jegyzetbe a Baumberg bibliográfiát, mert az még összeállítva nincsen teljesen. Az egyes alfejezetek címeit töröltem, de tessék a vezérszót dűlt cursiv betűkkel szedetni, a versekhez odatettem a petite jelzést. Linzből mindaddig nem jött válasz, Bécsből is az eredmény semmi, de legalább nyugodt lehetek. Jegyzetben azokról is beszámolok. A csillaggal elválasztandó részeket hasonlóan jelöltem, de vannak még kisebb fejezetek, melyeket egy vonással kell elválasztanunk, így a 39. lapon, a 82.

lapon, a 196-on stb. Itt lehetetlen összeírni a szöveget, mert teljesen más dologról van szó. Azt hiszem, immár nem kell rajta semmit igazítani, főleg magán a szövegen nem, kivált, mert rengeteg idézet van, amin minden változtatás hiba lenne.

Munkámat szíves gondjába ajánlva, még arra kérem, hogy ízlése szerint helyezze el a Tanár úr az illusztrációkat. Ha jól emlékszem, ilyen formán. Legelejen Bacsnyné leánykori képe az 1800-1809-cel kezdődő fejezetnél (98. lap előtt) az asszonykori kép a költemények tárgyalása után a záróvignetták, mert hová jön az 1805-ös kötet címlapja? Azt hiszem, a 106.1. szövegéhez. Csakis az 59.1 szövegéhez, ott van a költemény tárgyalva, melyhez az illusztráció a kötetben szolgált.

Fáradásaiért hálás köszönetet mondva, Spiráné nagyságos asszony kezét csókolva, üdvözlöttemet küldöm, tisztelő híve

BERDE MÁRIA

Nagyenyed, 1912. február 18.

Mélyen tisztelt Tanár Úr!

Mellékelve küldöm a kibővített bevezetést. Azt hiszem, kitesz 25 nyomtatott sort, legrosszabb esetben ritkítással, vagy másképpen kérem segíteni. De azt hiszem, ez nem lesz szükséges. Többet nem tudtam beleszúrni, mert nem akarom, hogy a bevezetés terjedősége legyen. Magyarossy kisasszonynak is írok, hogy küldje el a képet, úgy, amint azt a Tanár Úr jónak látja.

Értekezésem külön nyomtatásra nézve szeretnék egy kis fölvilágosítást nyerni. Óhajom szerint június elején szeretném a szigorlatot letenni. Úgy tudom azonban, hogy az értekezést legalább két héttel azelőtt be kell a karhoz nyújtani. Kérem tehát megírni, remélhetem-e ekkorra a különnyomatot? Erre nézve az igazgató úrral megbeszéltem a példányszámot is és azért is, hogy néhányat jobb papírosra fogják nyomtatni.

A címlapon kérem szépen teljes nevemet kiírni (Julianát is). Egyebütt igen tetszetős van a név meg rövidítve.

Fáradásaiért köszönetét, hálaát küldi kész híve

BERDE I. MÁRIA

Nagyenyed, 1912.V.8.

Nagyságos Dr. Veress Endre tanár úrnak!

Kolozsvár
Egyetemi Könyvtár, Mikó utca.

Berde Mária munkássága tematikailag és műfajilag egyaránt gazdag és változatos. Mint lírikus és tanulmányíró jelentkezik a múlt század első évtizedének utolsó esztendeiben, majd nemsokára kisregényeivel, elbeszéléseivel tűnik fel – állapítja meg róla az író 1967-ben megjelent két regényének előszavában Jancsó Elemér.

Doktori disszertációja írásakor, Berde Mária, az alaposab dokumentáció ürügyén több levélben kereste fel Veress Endrét, a kolozsvári egyetemi könyvtár munkatársát. Veress Endre, a bukaresti magyar, 1849-es emigráció vezérlakja, Veress Sándornak a fia, aki Márki tanítványaként hatalmas életművet hagyott maga után. Veress Endre levelezésének közel 17 ezer darabjából most Berde Mária leveleit kívánjuk közrebocsátani, mert ezek a neves erdélyi író pályakezdésével kapcsolatosak.

DR. KOVÁCH GÉZA

Igen tisztelt Tanár Úr!

Magyarossy Róza öngyűságtól értesítést kaptam, hogy ő már csináltatja a képet a linzi fényképész által. Kérem szépen tudatni most velem, hogy Magyarossy kisasszony által, hogy juttassam a képet a Múzeumhoz? Azt hiszem legcélszerűbb lesz, ha a fényképész Magyarossy kisasszonynak küldve a képet, azt ő utánvételrel elküldeni a múzeumnak. Szíves válaszát kéri és üdvözlő kész híve

BERDE I. MÁRIA

Igen tisztelt Tanár Úr!

En úgy emlékszem, hogy az Igazgató Úrral a köteles száz példányon felül még 100 példányt beszéltünk meg, ebből egy részt finomabb papírra nyomva.

Azt hiszem, ennyi elég lesz. Igen kérem a második, harmadik rész korrektúráját. Magyarossy Róza öngyűsége nem adott jelt magáról?

Szívesen üdvözlő kész híve

BERDE I. MÁRIA

Nagyságos Veress Endre dr. tanár úrnak – Kolozsvár
Kérem, legyen jó Kerepessy Árpád által nekem megüzenni, hogy késhet-e pár napig a

dolgozatom, mivel a bécsi cs. Kir. Belügyminisztérium nemesi levéltára még nem felelt hozzá kérdésemre, Bacsnyné nemes voltát illetően. Egyéb helyről mindenünnen jött válasz, mégpedig minden eredmény nélkül. Ha a dolgozat sürgősen szükséges, így nem várom a bécsi választ, hanem azonnal postára teszem a kéziratot.

Tisztelő híve

BERDE I. MÁRIA

Igen tisztelt Tanár Úr!

Szíves figyelemzetését köszönöm. Azonnal írtam Magyarossy kisasszonynak a könyvtári könyvért. Azonban nem tudom, hogyan fogom a Széchy féle Bacsnynékről szóló művet a Bevezetésbe beilleszteni. Annak korrektúrája ugyanis már volt nálam átnézés végett. Tehát esetben újra le kellene küldeni. Az Igazgatóság címére küldtem vissza. Szíves üdvözlötellel hálás híve

BERDE I. MÁRIA

Országos Levéltár, Budapest, D. 1569, 3. csomó
122-130

Sajnos, az EMÍR csoportos indulása a művek szempontjából nem volt valami szerencsés. Az első kötet, Károly Sándor még 1933-ban megjelent *Láng* című regénye, bár témáját tekintve igen aktuális, valóban „erdélyi regény” volt: egy vegyes házasság hullámhegyeinek és hullámvölgyeinek története az első világháború előtti magyar impériumban, a háború megrázkódtatásai között és a sok mindent feje tetejére állító „főhatalomváltás” – Trianon után. Művészi fogyatékoságai, szerzőjének a mű megalkotását súlyosan terhelő zsunalizmusa, a cselekmény és a szereplők mesterkélten kimódolása miatt igazán nem volt alkalmas arra, hogy a Kisjenőn alig egy fél évvel azelőtt bejelentett irodalom-megújító szándékot hitelesítse. A könyvről Kós Károly írt megsemmisítő kritikát az Erdélyi Helikonban, s ez nyilván az egész EMÍR-programnak szólt, de az, amit a könyvnek „a legvidékebb nyomdát” is alulmúló külsejéről, az életet saját téziseihez igazító meséjéről, a művészi megformálás fogyatékoságairól írt, a hangnemet leszámítva, alapjában véve igaz volt. Mert a többi kritikák – Krener Miklósi, Molter Károlyé – ahogyan azt Szekerny János összegezte, szóvá tették „az ábrázolás nyersességét”, megmódotlan naturalizmusát, a lélekrajz felületességét, az alakok sematizmusát. S ezen a megítélésen az azóta eltelt évtizedek sem változtattak.

Nem jelentett igazi, bizonyító erejű áttörést a második kötet, Tabéry Géza már 1934-ben megjelent *Oktoberi emberek* című regénye sem. Főképpen azért, mert jó másfél évtizeddel azelőtt született, s annak idején meg is jelent folytatásokban a kolozsvári Napkelet 1921-es számaiban. Megítélése a kötetben való megjelenésekor ennek ellenére pozitív volt: Reményik Sándor egyik legközvetlenebb barátja, Járósi Andor írt róla – többek mellett – megértő kritikát a Pásztorútonban, ami annál inkább figyelmet érdemel, mert a lelkész-kritikus világnézetileg igazán távol állt az októberista Tabérytól, s attól az 1918-as öszirózsa magyar forradalomtól, amelyet – a bukását követő kiábrándulással együtt – Tabéry könyvében felidéz. „Miről szól ez a regény?” – teszi fel a kérdést Járósi.

EMÍR-idéző – hetven év múltán részlet

Az Október embereiről, 1918 nyaráról és őszéről. Tiltakozás a háború, a közös hadvezetés bűnei ellen. Kiáltás a regény, mert az ember szíve mélyéből felszakadt szó, hogy bűn volt a néptől idegen érdekek és emberek miatt oly sokáig folytatni a háborút. A könyv a maga idejében, erdélyi jelszóval élve vállalkás volt. Ma nyugodtan sorolhatjuk a ma is élő erdélyi könyvek közé. Mert ha mondanivalóját éppen vállalkosság idővé tette is, meséje, figurái élnek, atmoszférája van. A Tabéry-életmű kései értékelője, Robotos Imre ehhez legfeljebb a „keserű reményvesztettség”, a „történelmi haladás lehetőségében” való kételkedés miatti szemrehányást teszi hozzá, a maga érezhető alapállásából.

Az EMÍR harmadik könyve, a szintén 1934-ben megjelent Berde Mária *Szentségvívók* című regénye tulajdonképpen a „casus belli” volt az EMÍR történetében. A Szépművés Céh körüli levelezésben már kézirat formájában sok szó esik róla. Tudunk arról, hogy korábban az Erdélyi Helikonban való folytatásos közléstől is elzárkózott a folyóirat, hogy lektori elutasító véleményeket fogalmaztak meg vagy ódkodtak a nyílt véleménymondástól. Megjelenésekor tehát már fenntartásokkal terhelt hangulat vette körül. Az író a Trianon után induló erdélyi magyar irodalom hőskorát, első szervezkedéseit, lapalapításait, belső és külső konfrontációit eleveníti fel, azokat az eseményeket, amelyeknek Marosvásárhelyen a húszas évek legelejen maga is aktív résztvevője, sőt alakító tényezője volt. A regényfikciót azonban nem erősíti, hogy Berde Mária a könyv mottójában eleve kiemeli: „Nem ez történt, így történt.” Naplójában az 1919-1921 között megjelent Zord idő, s körülötte a marosvásárhelyi irodalmi élet reményei elevenednek meg, s a megannyi – élő minta alapján készült – szereplő

magánéletének szférája, amelyből inkább eseménytörténet, mint regénycselekmény bontakozik ki. Az akkori olvasót bizonyára zavarta a kulcsregény-jelleg, a szereplők felismerhetősége, az általuk mondottak bizonyítható hitelessége (megannyi idézet az akkori irodalmi sajtóból), ma viszont inkább az esik súlyosan a latba, hogy a könyv magán- és közösségi-irodalmi cselekményvonala nem szervesül, az alakok igen sokszor papírízűen modorosak, egymáshoz való viszonyuk mesterkélten. Benedek Marcell annak idején abban látta kifogásai magyarázatát, hogy az író „nem volt nyugta kívánni, hogy dokumentumai tiszta művésztette kristályosodjanak”. Ma ehhez talán azt tehetjük hozzá, hogy túlságosan kötődtek az akkori idők irodalmi és társadalmi síkjain megívott harcai, rokon- és elenszenvei, amelyekben nem tudott felülemelkedni.

Szombati-Szabó István *Hazajáró lélek* című verskötetete a csoporthoz annak megalakulása után csatlakozott lugosi papköltő 1934. július 4-én bekövetkezett halála után posztumusz könyvként lett az EMÍR negyedik kiadványa. Ő maga külön szint képviselt az erdélyi magyar lírában, meglehetősen eltérő a „helikoni triász” (Áprily, Reményik, Tompa) költészetétől. „Erős és határozott költői egyéniség – írta róla nem sokkal halála előtt Jancsó Elemér. Pap létére költészetében a vallásnak és a vallásos érzésnek csupán az emberit is kifejező problémáival foglalkozik. Vallásos problémái sorsproblémák, olyanok, amik nem csak egy pap, de minden vergődő lélek őszinte vallomásai lehetnek.”

Költői hagyatékának feltámasztására a '70-es években lugosi lelkész-utója, Higyed István tett kísérletet, de akkori kezdeményezéséből csak harminc év múlva, napjainkban lett kötet és monográfia, tanúsítva, hogy vannak még méltatlanul elfelejtett értékek az erdélyi magyar irodalomban.

Ha Berde Mária *Szentségvívók*je nem válhatott bizonyító erejű művé az EMÍR irodalmi programja mellett, másik regénye, a *Tüzes kemence*, amely a rend ötödik könyvének, 1936-ban látott napvilágot, már nem csak bizonyító erejű alkotás, hanem a Berde-életműben is a legkiemelkedőbb. Sőt, akkori kritikusa, Szentimrei Jenő még tovább megy az elismerésben: „Az új Berde-regény egészen különálló és nagyon előkelő helyet biztosít írójának az egyetemes magyar irodalomban, noha minden ízében jellegzetesen transzilván műalkotás.”

A korszak, amelyet a regény megidéz, szintén az első világháború előtti, alatti és utáni néhány esztendő. Annak az egész világot felforgató eseményei közepette alakul a főhős sorsa, aki a világesemények magasságai és mélységei közepette éli meg a maga külön asszonysorsát. „Nagyonvalóság és magas művészi minőség”, „hiánytalanul arányos szerkezet”, „acélos biztonsággal felépített mondatok”, „előadásbeli szabotosság, amely mégsem esik a drámai hatások rovására” – ilyen és ehhez hasonló megállapítások olvashatóak a korabeli kritikai visszhangban.

Az eddigiekben bizonyára feltűnt, hogy az EMÍR szerzői menyire kötődnek nemzedékük megrázó élményéhez, az első világháborúhoz, és az azt követő világtörténelmi méretű, kontinensek arcukat átrendező eseményhez. Ez alól csak az utolsónak megjelent EMÍR-könyv, Tabéry Géza *Fekete ablak* című regénye kivétel, amelynek értelmiségi főhőse, szilárd pontot keresve magának a változandóságban, hátat fordít a civilizált világnak, és az emberi és nemzeti értékeket megőrzi és (szerinte) megőrizni képes paraszti életformát vállalva próbál megmaradni az újabb kataklizmák felé rohanó világban. A főhősnek ebben a magatartásában az 1930-as évek erdélyi magyar értelmiségnek – már a háború után felnőtt nemzedéknek – az útkeresései, illúziói, útjai és tétvtájai jutnak kifejezésre. Mai emberek mai válaszkísérleteit formálja emberi sorsokba itt Tabéry, még ha ezek a kritikus szerint vissza is utalnak „valami századfordulói tehetetlen okosság”, „valami erőltetett humanizmus” felé, a „cselekvés, pozitív humanizmus helyett.”

DAVID GYULA

MÉSZÁROS SÁNDOR

Utazások száz dollárral

— vignetták —

Egy provinciális országból egy még provinciálisabbnak a díszletei közé áthurcolkodni – nos, ez minimum nevésséges. Ilyen elhatározás nincs, mert senki nem így dönt. Remekül leharcolt díszletek, szegénység-szag, mállás, fövetlen marhahús határőrök. Azt mondja, ne beszéljek így, ez a hasonlat nem illik hozzám, a középfinom lelkemhez. Aki a provincialitást bírálja, az talán azt reméli, hogy ő kívül van, valahogy kívül marad. Megússza vagy nem, de ettől elviselhetetlenül nagy a képe, mint egy előkelő idegennek, aki a falusi kocsmában Camparit rendel dupla jéggel. Nem, ennyire azért mégsem. És nem is eszerint választok, bár az utazás előtt még fogalmam sincs, hogy ilyen fontos döntés előtt állok.

„Erre a címre nem lehet válaszolni, de azért valahogy jó volna szót váltani. Azt hiszem, történt valami, úgy emlékszem, és úgy tűnt a vonatban is két felriadás között. Furcsa és bizonytalan állapot ez: szerda reggel otthonról indultam (anyámékól), s véletlenül meghallottam, hogy a szomszéd névvel miként ordibál magából kivételközve az ápolónő, a drágán megfizetett asszony egy öreg és magatehetetlen hölgygel, patikusasszonnyal, s aztán gy., aki eszembe juttatta az idősek otthonát, aztán amit te mondtál a lélek nyitottságáról és zártaságáról. Furcsa és bizonytalan állapot ez, mert hirtelen fontosak lettek a dolgok, amikről már megtanultam másként gondolkodni. S ezért aztán nyitott lettem és sebezhető. Riadt.”

Cakk, cakk. Mutatja, hogyan dönt. Cakk-cakk, és kész. A fejében talán még nincs meg, de belül már régóta tudja. Mert az érzései hibátlanok. Hibátlanul érez, abban soha nincs hiba. Még nem tévedett. Csak idő kell, amíg onnan, egészen mélyről valahogy előjön. Az érzés előbb van, jóval előbb, és sokáig nincs is rá szó. Elég egy kép vagy mozdulat, és hirtelen összeáll. Nincs rá magyarázat, fél is a szavaktól, mert elvesznek valamit az érzés hibátlanságából. „Ennél gyorsabb vagyok...”, először föl sem fogtam ezt a félmondatot, ami megváltoztatta az életem. Pedig két-szer is megismételte a telefonban.

Azt mondja, hogy a lényegi kérdésekről semmit sem tud az, aki nem élt háborúban. Jó vicc, mégsem rendelhető minden ember mellé egy-egy háború. De, szerinte is igaza van, csak ezt nem lehet kimondani, mert akkor ez valami barbár igazságot jelent. Mégis, aki átélt, annak másfajta tudása van az emberi helyzetről, mint aki nem. Ez biztos. Am nem akarja szétfecsegni ezt, különben is kezdődik az előadás. Majd. Ha egyáltalán. [„The best fucking is before battle – így Jevric.”] Mindenesetre, én soha nem lennék olyan bátor, hogy... A mondatot inkább nem fejezem be, mert úgy hangzik, mintha bókólnék. Egy hős, ezt csak ironikusan szoktam volt mondogatni. De egy arcot valójában nem így nézek meg, hogy a hősiesség nyomait fürkészem. Nincs rajta szenvedés, állapítom meg tetetett tárgylagossággal. Mintha ezen múlna. Nem ezen múlik, és inkább csak ott-felejtődik a tekintet. Terasz, napsütés, Bueno Vista. Nem tudok és már nem is akarok máshova nézni. Én, a hős.

„Ps.: Tetszett a forradalmárnő látogatása.” Utólag beismerem, hogy elég pófáttan post scriptom volt. Jó, jó, de ezt már nem kell ennyire bünbánóan.

Valójában Bruce Willis a hős. Ő akár nyolcvan évig lenne földigiliszta a Demi Moore-ért. Vezetés közben mondta, és láthatóan halálkomolyan gondolja, mert gyöngyözik a homloka. Persze, ha nem számítana bele az életbe! Mi az, hogy nem számít bele a földigilisztság, úgy nagyon könnyű bevállalni egy nőt?! Na jó, ha beleszámít az életbe, akkor nem lenne földigiliszta, de föllyálna érte az Egyenlítőt. Laposkúszásban. Ugyan, annyira nem jó nő a Demi Moore, egyébként is elváltak már, a három gyerek ellenére, megírta a Story. Ilyeneket olvasok én, ezt nem gondolta volna rólam?! Dehogy, csak hallottam, nem mondom meg, kitől, ő olvassa a Storyt és egyáltalán nem szegyélli, amiben igaza van, mert sokfelől kell tájékozódni. Erre nincs mit mondania, de azt vegyem tudomásul, hogy Demi Moore még mindig a legjobb nő, akár elvált, akár nem, ez őt egyáltalán nem érdekli, és simán körbenyalná érte a Földet. Ez a minimum, amit egy ilyen nőért meg kell tenni. Sajnos vagy nem, a szerelem hősies dolog. Hősies elhatározás.

Valójában ezt nem ekkor mondta Bruce Willis, hanem egy másik utazáskor, most vadul a legyeket csapkodta, és ez út végére csöndesen leszámoltunk az összes közös ellenségünkkel. Kó kövön nem maradt. De ez is csak ráfogás, mert nem így érkeztem meg. Egészen máásra figyeltem.

WC-főirat: „Ha szereted a p...t, húzz ide egy reckát!” Mi az a recka, kérdezte Bruce. „Vonás, vonal.” „Akkor ez ennyire sűrű, reckás ország lenne?” „Úgy látszik, igen.”

A határon nem volt semmi probléma. Simán átengedtek, csak előtte legomboltak tíz márkát, valami tisztasági illeték miatt. Bruce fölháborodott, részben a pénz miatt, noha nem ő fizette, másrészt az egész eljárást tartotta pitinek és megalázónak. Bár roppant ügyes, állapította meg rögtön, mert úgy van kitalálva, hiszen annyira jelentéktelen összeg, hogy mire átérsz, elfelejtet. Ugyanakkor nem jelentéktelen, mert hát minek fizetnél?! Azért, hogy megmosod a kezed abban a büdös vízben! Már bocsánat, de az európai száj- és körömfájás járványról már mégsem te tehetsz! Ők még ebből is hasznot húznak! Nagy genyák ezek, tiszta harmadik világ. Balkán, balkánsszag, de ebbe most nem bonyolódik bele... Miért, mit hittél, hova jövünk?, adtam a bankot, és arra ügyeltem, hogy ne legyen büdös a kezem a fertőtlenítőtől. Ez jórészt sikerült. De ebben utólag sem szeretnék szimbólumot látni. Rutinosan *majdne* megmostam, és kész.

„Úgy kell élni, hogy beleütközünk a dolgokba, és megismogatjuk azokat.”

Azt mondja, hogy ő még nem látott senkit ilyen gyorsan kezét mosni. Senkit a világon. Vagyis van még egy jelentős kivétel, de ezt most hagyjuk. Direkt nézte az óráját, ellenőrizte, és nem télt el őt másodperc a csap megnyitásától a kéztörölgésig. És nem is törölte meg rendesen. „Mi az, te kémkedsz utánam?!” Azt hiszem, a kézmosás-világ bajnokok alig bírják titkolni büszkeségüket. „Nem, csak meg akarom ismerni minden mozdulatod...” „Igen?” „Igen.” „Lehetséges ez?” „Lehetséges.”

Vannak szabályok, amiket eleve tud az ember. Születésénél fogva. Úgy születik, hogy már tudja. Például azt egészen biztosan tudja, hogy nem teszi föl a székre a lábát. Még jó, hogy nem az asztalra, mint azokban a hülye amcsi filmekben. Az amerikaiakban talán ez a legelviselhetetlenebb, ahogyan felteszik a lábukat. Az a laza nem-törődöm és nagyképűség. Meg a keep smiling. Ez a kettő. Ehhez képest a nagyhatalmi törekvésük és ostoba geopolitikájuk smafu. De ez most mellékes, mert egy ember nem teszi föl így lábát. Ez a legfőbb hasonlata: mint egy ember. Lényegében ezt az egyetlen hasonlatot használja, és mindig megtalálja a helyét a mondatban. „Úgy látszik, nekem kimaradt a gyermekkor, mint Jézusnak. Betlehem után egyből a zsinagógában tanítottam a farizeusokat...” Jó, rendben, Jézust hagyjuk ki a buliból, de akkor sem tesszük a lábunkat az asztalra. Ez nem Amerika. A kiskanalat pedig ki kell venni a csészéből. Ezt bármikor észreveszi, hajnalban is fölébred, ha meghallja a másik szobában. Ezután bárhonnan meghallja, bárhol legyen is a világban, a kiskanálcsörgést. És tényleg meghallja, mert úgy alszik, mint nyuszi. Vagy a kacsa, mert néha eltéveszti. Az állatok hasonlatok közül a nyuszi meg a kacsát használja felváltva. És az oroszlanost, mert ő egy igazi oroszlan. Szerény véleménye szerint. És az oroszlan nem enged, hogy a kiskanalat benne felejtssem a kávécsészében. Nem és nem, erre majd megtanít. Mert ő egy mosolygós oroszlan, ezt ne felejtssem el soha.

Mindez később történt, kicsit előresiettem, hogy jobban értsem önmagam, egy-két földtani korszakkal később. Onnan nézve ugyanis világos lett, hogy amikor kiszálltam az autóból, az azt jelentette, megérkeztem. Pontosabban, félóra múlva, ahogyan fölállunk attól az asztaltól, akkor gondoltam először erre: megérkeztem. Még majdnem elfelejtettem fizetni is. S még azt sem tudtam biztosan, hogy csak márkával lehet, vagy elfogadják a dollárt is.

A pénzváltókkal többnyire szerencsém van. Azt mondja, nem tud betelni azzal, ahogyan bánok ezek-

kel a tahó dílerekkal, még a legnackósabb állat is magyarul beszél vagy köszön el. Hirtelen megtanultak magyarul, pedig ezek soha nem szólalnának meg. [„Beszélj szerbül, hogy az egész világ értse!”] Nem olyan csávók, ismeri őket mind. A nézésükről felismeri. Az a vad, sötét és büszke tekintet, amely úgy néz keresztül rajtad, mint az üvegen. [„Ezek a szerbek olyanok, mint egy kissé elhízott, *majdne* utánpótlás-válogatott kézilabdázók. A búrkabátjuk viszont remek.”] Soha nem hitte volna, hogy ezek képesek megszólalni máshogyan is. Nyilván ez az érdekük, a pénz miatt, próbálko hevesen szerénykedni és egyben logikusan válaszolni. Á, dehogy, ezeket a gazembereket nem hatja meg egy nyavalyás százdolláros, nem annyira szentimentális ürgék. Nem úgy áll a szemük. „De nem kell mindjárt legazemberezni őket!” Majd megismerem őket jobban, lesz időm, és belőlem is eltűnik ez a szentimentalizmus. Vagy nem, s így anektáljuk a várost. Ez a titkos terv, de csit!

A pénzhez költői viszonya. Miért mondom ezt, ez nem igaz, azonnal vonjam vissza. Röggtön. Csak azért vett egy csokor virágot az utolsó tízeséből, hogy

ne idegitse őt. Ez a kevés. A semmi, a nincs. Egyáltalán nem azért, mintha sütné a mellét a pénz – hogy átmenetileg népies legyen. Nem, egyáltalán nem. A szemé sarkából persze látta, hogy vágok egy pófát, jellegzetes ez a szájomozdulat, már régen kifigyelté, hiába próbálnám letagadni. S az is jellemző, hogy nem szölok ilyenkor, mert nagyvonalúnak és megenyegedőnek akarok látszani, amit ő elismer, sőt nagyra tart, de én meg nem ismerem azt, mennyire idegesező egy tízesrel járkalni a piacon. Akkor inkább ne legyen semmi. Úgy jobb. Könnyebb. Az utolsó tízesből mindig azt vesz, hogy ne legyen szomorú. És lehetőleg ne mondjam többé, hogy még két-három évig lefelé mennek a dolgok, mert azt már nem bírja ki. Eddig tartott az ereje, többet már nem bír, egy grammal sem. Ezért lett könnyes a szemé a kocsiiban, és ezt nem akarja még egyszer hallani, noha ez bizonyára így van, az eszével tudja, hogy biztosan így lesz, de akkor sem. A tízeset is ezért költötte el, hogy ne nyomja a lelkét. A virágot egyébként is szereti, azt még a legnehezebb időkben sem engedte meg magának, hogy ne legyen otthon virág. Legalább egy kis csokorral. Tudod, szagulós vagyok. A legszebb szagulós, te mondtad, nem? Vagy már elmúlt a szerelem?! A szerelem hamar elműlik, nem tudtad? Benne van minden regényben... De ez csak vicc volt. Viccöltem, na!

„Most a palicsi tó úgy fénylik, mint az ólom/és a beléndekesen s a vad farkasbogyókon/alszik a fény.” Húsz évvel ezelőtt kapásból elhittem Tándorinak, hogy ez a m. költészet egyik legszebb helye. Azóta mindig így gondoltam rá, ha ezért vagy azért eszembe jutott, ezzel az elfogult és önkényes túlzással: mi az, hogy az egyik? Most pedig – kis túlzással – itt élek a közelében, amikor hirtelen rájövök, hogy a döntés mégsem költői. Vagy igen? Azóta készülődött? Másfelől: mintha így lehetne ellenőrizni a valóságot?!

Azt kérdezi nevetve a palicsi p. howard, hogy akkor majd én leszek a magyar vándor. Járgálgatok fel-alá,

mint zsidóban a fájdalom. Vagy ez nem elég pc? Dehogysem, magam vagyok a korrektség teteje, *majdne* zokszó nélkül túrom az állandóan késő vonatokat, amelyekben télen véletlenül nincs fűtés, nyáron pedig véletlenül elromlott a légkondi, ha meg nem, akkor leégett mozdony vagy sztrájk van, mindenesetre mindig van elégséges ok arra, hogy soha ne érkezzem meg pontosan. Igaz, ha akkor nem késik másfél órát a vonat, talán nem lett volna elég időm arra, hogy végig gondoljam, kire és miért várok ennyit. Ebben a dögmelegben.

Az anyai szív az, ami. Van azonban olyan, amelyiket nem lehet meggyőzni. Sem megtevesztelni. Nem és nem és nem. Mert mi az, hogy boldogság?! Az csak egy szó, amit olyan könnyen mond ki az ember. De ő valójában tudja, hogy nehéz a szívem, ne is próbáljam meggyőzni őt, hogy nem az. Hallani sem akar róla. És ezért éjszakákon át sír, meg a nomád életem miatt. Fogalmam sincs, mit kell kiállnia egy anyai szívnek. Hiszen ez nem az én életem, a rendes, ez a nomádság. Igérem meg, hogy többé nem megyek oda. Most, röggtön. Oda, azok a vadak közé!

Mindez elég mulatságos érvekkel és hangsúlyokkal előadva, nagyjából a brazil szappanoperák és a kimerülőfélben lévő falusi próza közötti érzékeny átmenetben. [„Nehéz, akár csak egy pillanatra is, úgy gondolni magunkra, mint valami paródiára.”] De a könnyek valódiak – igaz, amott is. És az az engesztelhetetlenség is, amelyik – úgy mond – csak azért imádkozik, hogy az egészsből ne legyen semmi. Vagy legyen minél, de minél hamarabb vége.

Az országot szétkúrták. Szétáramolták, ha így jobban tetszik. Az övékét, mert ez nem az ő országa. Ehhez neki nincs köze. Az országhoz, ezt soha nem érezte a magáénak. Nem gondolt így rá soha, miért is gondolt volna. Nem volt meg benne efféle érzés. Már tizenhat éves korában tisztán érezte, hogy háború lesz. Ezt most nevésségesen hangzik, utólagos okoskodásként, pedig nem, erre tisztán és határozottan emlékszik. Űlt a nyárikonyhába, és ez jutott eszébe. Hogy erre kell felkészülnie. Mondta is apának, hogy apa, háború lesz. Most ne nevessek, ő nem valami vidéki Cassandra, ezt mindenki tudta, legfeljebb másképp és másho-

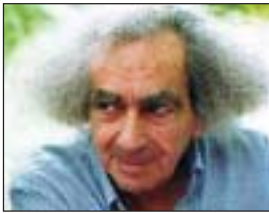
gyan gondolt erre. De mindenki tisztában volt ezzel, nem kellett túl sok ész ehhez, csak éppen nem lehetett felkészülni rá. Ez volt a csel, amit akkor nem tudott megoldani. Mert valójában nem lehet rá felkészülni, de ezt az ember nem tudja tizenhatévesen. Később sem, de ez most mindegy. Olyan ez, mint a szüzesség, váród, hogy bekövetkezzen, közben meg szorongsz. Csak sokkal rosszabb, mert a rossz nem egyszerre van. Nem úgy jön, hogy hopp, itt van. Máshogyan érkezik, észrevétlenül és lassabban, nem lehet rá felkészülni, hiába vársz rá már régóta.

Sehol, Seul. „Uram, félek. Szomjazom, oly igen szomjúhozom! Jaj! A gyermekkor, a fű, az eső, a kavicsos tó, a holdfény, amikor a toronyban elütötte a tizenkettőt.”

Mit értek én ebből?! Semmit. Lényegében semmit. Akkor pedig, legyek szíves, hallgassak! Még mindig jobb, mint ez az összehasonlítás. A hallgatás jobb, bár – őszintén szólva – a hallgatás-eszétikát nem bírja. Lila-ság, olyan lágy izéknek való. Direkt nem mond konkrét nevet, úgyis tudom, hogy most kire vagy mire gondolsz. Arra a roppant finom és mélyértelmű lelkére. De nem erről van szó, hanem egyszerűen vannak olyan tapasztalatok, amelyek nem megoszthatóak és összehasonlíthatatlanok. [„Az iszonyatról, akár a kéjről, csak annak lehetnek fogalmai, aki átélté már.”] S ebben nem számít a diktátúra, mert a kettő nem ugyanaz. Ezért inkább álljak le, ne mondjak semmit. Olyasmiről főleg nem, amit nem ismerek. Azt a félelmet pedig biztosan nem ismerem, ami összenyom. Nem az asztal alatt alvásról van szó, vagy a test remegéséről, a röszkétésről, hanem arról, amitől hányni kell. Annyira fáj. Szorit és nem enged el. Ezt a fájdalmat tényleg nem ismerhetem, tehát inkább hallgassak, és lehetőleg ne hasonlítsak össze semmit semmivel. Am ez is csak egy részlet, mondjuk egy szerda délután, mert az egész ügysem elmesélhető. És ez még csak a dolgok szélén történt. Egészen a szélén, ahonnan azért be lehetett látni.

A 93 éves Faludy György köszöntése

A Kossuth-díjas Faludy György szeptember 22-én volt 93 éves. Ebből az apropóból, Csongrádon, Szegeden és Debrecenben irodalmi találkozókat szerveztek, amelyeken Góg János Juhász Gyula-díjas költő beszélgetett az ünnepelttel, közönség előtt. Sőt, ez alkalomból három szonettet is írt.

GÓG JÁNOS

Faludy

(szonettek a költő barát 93. születésnapjára)

I.

Évekig rágtam bús-merész verseid,
beleborzongva hazánk, szegényünkbe!
Ma emlékként idézzük keserveit
költő sorsodnak, hogy jusson eszünkbe:

rongyok ölelése, lázkéjek lánya.
Körbefonó korbács tépte viselet,
mint lapult mögötte a recski bánya
pokla, a rád száradt véres vizelet...

Akasztófák penészes cella falán,
s a sötétzárka tébolyító csendje...
Gondolataidban Szókratész talán,
Dante, vagy Vergilius szólt merengve:

– Élni kell, túlélni kell e korszakot,
vagy legalább ezt a gyászos holnapot!

II.

Vitorlát bontva békés Kekovába
vitt az út, naplód nyomán nem született
parancsolónak hős Mátyás korába...
Igaz uralkodó költőként lettél!

Majd egész élet emigrációban!
Titkos átkait hiába szórták
aljasul dözsölő latrok, a jóban
rosszak, „roppant hatalmú idioták”,

már elnyúlva fekdétől hús vánkoston
hazádtól távol, Marokkón, vagy Máltán:
– Szép szerelmünk szenvedélye ránk oson,
s nem az Andrásy-úti pince vár rám...–

– mondtad (!?), s kitérülködve élsz végtelen
sorsot, hol spicli szem nem lóg lépteden.

III.

Magad voltál, s maradtál félszegen a
saját halálotdól is úgy reszkető
Don Juan, Villon-szonett-hős legenda,
kamasz lélekkel most is vad szeretőt!

Életed ma már példa és példázat
tárgya, s befonna versengő hódolat...
Hatalmat játszókkal teli e század,
de tudod: nem várhat szőlők sem sokat,

pontosabban semmit, mi még kellene...
Alkalmi-kitüntetés, vagy protokoll
hír „hatalmasság” oldalán, kelleme
csupán a rangnak, nem más, mi indokol.

Költőktől nemzete sok mindent hisz el,
Te Bölcs is vagy már, kit jelképként visel.

Aradon adják át az Erdélyi Magyar Írók Ligája idei díjait

Idén Aradon tartják az év legfontosabb irodalmi gálaestjét, amelyre 2003. december 6-án kerül sor. A magyar nyelvterület legnagyobb íróival, költőivel ünnepelhetnek együtt a régió irodalomkedvelői.

Az Erdélyi Magyar Írók Ligája (E-MIL) és az aradi Jelen Ház közösen szervezett estjén kiosztják a **2003-as év irodalmi díjait, amelyekkel hazai magyar irodalmunk legjobb alkotásait jutalmazzák. A díjak értéke egyáltalán nem elhanyagolható, hisz öt kategóriában összesen 3300 euró és 1000 dollár talál gazdára:** Méhes György Nagydíj: 2000 euró, Méhes György Díj: 1000 euró, Irodalmi Jelen Próza-díj: 500 dollár, Irodalmi Jelen Költészeti Díj: 500 dollár, Irodalomtudományi Díj: 300 euró.

A potenciális nyertesek mellett jelen lesznek a tavalyi év díjazottai is, akik egyben a verseny zsűrijét alkotják: Bogdán László (próza-díjas), Farkas Wellmann Éva (debüt-díjas), Fried István (kritika-díjas), Mózes Attila (életmű-díjas) és Szálinger Balázs (költészeti díjas).

Az ünnepélyes díjátadást követően a díjazottak olvasnak fel műveikből, majd a mulatság hajnalig tartó irodalmi bállal folytatódik. A talpalávalót a legjobb nép- és tánczenei együttesek tagjaiból verbuválódó csapat szolgáltatja.

Tavaly Szatmárnémetiben került sor a rendezvényre.

SÁNTHA ATTILA

Kulturális hírek

Határon túli magyar lapok Magyarországon

Négy, határon túli magyar irodalmi és kulturális folyóirat, valamint az Új Kézfogás Alapítvány egy olyan program megszervezését és finanszírozását kezdeményezte a Határon Túli Magyarok Hivatalánál és az Illyés Közalapítványnál, amelyek tizenhárom év hiábavaló kísérletei után megteremtheti magyarországi jelenlétük feltételeit.

A marosvásárhelyi Látó, a kolozsvári Korunk főszerkesztője, Gálfalvi György és Kántor Lajos, a pozsonyi Kalligram és az újvidéki Híd kiadójának vezetője, Szigeti László és Bordás Győző, valamint a HTMH és az Illyés Közalapítvány vezetői, Bálint-Pataki József és Pomogáts Béla a közelmúltban az egyetértést kifejező szándéknyilatkozatot is aláírták a magyarországi terjesztési lehetőségekről. A mások számára is nyitott program előreláthatólag a jövő év elején indul.

A Határon Túli Magyar Színházi Esték

Immár fél évtized van a mögött a vendéjáték-sorozat mögött, amelynek révén a határon túli magyar társulatok rendszeresen bemutatkozhatnak. Az őszi sorozatban elsőként a szabadkai Kosztolányi Színház vendégszerepelt a Thália Színházban. A marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata két előadásával lép fel. A Thália Régi Stúdiójában október 26-án este fél nyolckor kerül műsorra a Rejtélyes viszonyok, Eris-Emmanuel Schmitt színműve, Christian Ioan rendezésében. A nagyszínházban október 27-én a Két nő közt című Marivaux-színházi előadást adják elő.

A csikszederai Csiki Játékszín október 30-án este héttől játssza a Stílusgyakorlatot, másnap pedig az Iphigéniát.

Nézőpont

„Na már most a tömegkultúra és a vajfülű kultúra kölcsönösen átvesz egymástól különböző tartalmakat, technikákat, hangulat- és eszmevilágot, nézőpontokat (valahogy úgy van ez, mint a folklorizáció és a folklorizmus közötti interakciókkal). Az új évezred kulturális arculatát a kommersz és az elit produkcióinak együttes jelenléte, szimbiózisa és kölcsönös átjárhatósága adja. Az internet erre csak rádob még egy lapáttal” – írja Jódal Kálmán a zEtna internetes vajdasági magyar irodalmi lapban.

Tallózó

Ághegy – Megjelent a skandináviai irodalmi és művészeti lapfolyam 5. száma, amelyben, többek között írást közöl Tar Károly, Kovács katáng Ferenc, Sulyok Vince, Hjalmar Söderberg, Balogh Beáta, Ungvári Tamás.

A lap elolvasható a www.hhrf.org/aghegy honlapon.

Korunk – Az októberi szám témája: Pártok Európában. „Lapszámötletünk apropóját tulajdonképpen ez a „kolonc” adta. Arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen értékek, ideológiák mentén határozzák meg magukat Kelet- és Közép-Európa pártjai? Ugyanazt jelenti-e a „baloldal” a moldovaiaknak, mint, tesztem azt, a románoknak?” – szól a beharangozó.

Helikon – A lap 19. számában olvasható többek között Lászlóffy Aladár Miből lett a bogárcsere, Pomogáts Béla Valóság, költészet – hűség, Kabdebó Tamás Tanú a regényben, Simó Márton A bozgor, Nagy Géza Ha túléled, hallgass! című írásai, valamint Bogdán László, Fazakas Attila, Lászlóffy Csaba versei.

Ionesco Kolozsváron

A Kolozsvári Állami Magyar színház november 21-én, 8 órákor mutatja be E. Ionesco *Jacques avagy a behódolás* című stúdióelőadását. Rendező: Tompa Gábor. Szereplők: Hatházi András, Kézdí Imola, Boér Ferenc, Borbáth Júlia, Senkálcsy Endre, Mende Gaby m.v., Albert Csilla, Csiky András, Panek Kati.

Márton Áron életútja fotókon

A Csiki Székely Múzeum kápolnatermében rendhagyó tárlat nyílt Márton Áron püspök életútját bemutató dokumentumokból, fotókból. A vándorkiállítás a budapesti Terror Háza Múzeum és az egri Segít a Város Alapítvány támogatásával jött létre.

Emlékezés Lehotayra

Ötven évvel ezelőtt, 1953. október 19-én halt meg Lehotay Árpád színész, rendező, színigazgató, színészpédagógus. Lőcsén született, iskoláit Nagyváradon végezte, majd beiratkozott a budapesti Műegyetemre. Tanulmányait a katonai szolgálat után fejezte be, s szerzett mérnöki oklevelet. Vajon mi játszódott le a fiatal férfi lelkében, hogy otthagya mérnöki mesterségét a játékért? Mennyi töprengés, kétség és ábránd lázában ért meg benne az elhatározás? Harminchat éves volt, amikor rövid vidéki szereplés után a Nemzeti Színház tagja lett, húsz érett év kedves terve vált valóra akkor, ha későn is, de nem elkésve. Az halt

meg benne legegyszerűbben, amivel először vonta magára a figyelmet: a hangja. Az orgánumát vesztítette el, utolsó éveiben csak suttogni tudott, s a mosolyával beszélt. Sűgva adta tovább növendékeinek, mint valami nagy titkot, a színjátszás művészetét, amelynek ő oly igaz, lelkes és tisztá mestere volt. Ötven éve, halála napján, még csak hatvanhárom éves volt. (Nol)

Déry-díj

Hárs Ernő költő, műfordító, Láng Zsolt író és Abaffy Erzsébet nyelvész vehette át az idén a Déry-díjat. A Déry Tibor (1894-1977) Kossuth-díjas író nevét viselő alapítvány jutalmait 18. alkalommal osztották ki az alkotó születésének évfordulója alkalmából.

Összeállította IRHÁZI JÁNOS

Lapszámunk szerzői

Anavi Ádám – 1909-ben született Tordán, költő, színműíró, 1928 óta publikál hazai lapokban, jelenleg Temesváron él. Első verseskötete Hess, szegénység címmel 1944-ben jelent meg, a legutóbbi pedig 1999-ben A sanda mézárás szemével, avagy Napoleon poloskája címmel.

Dávid Gyula – 1928-ban született Arapatakon, szerkesztő, irodalomtörténész, tagja a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon munkaközösségének, a Polis kiadó ügyvezetője, számtalan kötet szerzője.

Demeter Zsuzsa – 1977-ben született Székelyudvarhelyen, a BBTE magyar- finn szakán végzett, jelenleg Kolozsváron él.

Ferenc Zsuzsanna – 1947-ben született Kolozsváron, író, újságíró, több németországi, svájci lap munkatársa. Filmjeit külföldön is bemutatták. Első kötete Sok fal címmel 1969-ben jelent meg, 1998-ban összeállította a jelenkori romániai magyar költők négy nyelvű antológiáját, legutóbbi könyve a Kik és Mik (2003).

Fosse, Jon – 1959-ben született norvég író, költő, esszé- és drámaíró. Színdarabjait németre, angolra, franciára fordították, és szerte Európában játszzák.

György Attila – 1971-ben született Gyimesközéplakon, prózaíró, a Székelyföld szerkesztője, jelenleg Csikszere-dában él. Kötetei: KI olyan, mint a Sárkány? (1995), A boszorkányok feltámadása (1997), Történetek a nyereg alól (1999), Harminchárom (2002).

Mészáros Sándor – 1959-ben született Bonyhádon, irodalomkritikus, szerkesztő. Kötetei: A két hegyen túl (1987), Szövegkijáratok (tanulmányok, 1992, Keresztúri Tiborral közösen).

Szántai János – 1969, Kolozsvár, költő, író, szerkesztő. Kötetei: Kis csigák s nagyok, (1997, Studium), Az igazi és a márványelefánt (1998, Tinivár), Utazások az elefánttal, (1999, Dee-Sign), Beszélyek (2000, Polis).

Szonda Szabolcs – 1974-ben született Sepsiszentgyörgyön. Jelenleg egyetemi tanársegéd a bukaresti Hungarológiai Tanszéken, a Romániai Magyar Szó kulturális mellékletének szerkesztője, illetve a Csigalépcső című sepsiszentgyörgyi ifjúsági lap főszerkesztője. Verskötetei: Kiegyezés a tükörrel (1998), Vagyontárgyalás (2002). Sepsiszentgyörgyön él.

Zsidó Ferenc – 1976-ban született Székelyudvarhelyen, író. Kötete: Szalmatánc (Mentor, 2002).

Szerkeszti:
Böszörményi Zoltán,

munkatársak: **Irházi János,**
Karácsonyi Zsolt,
Orbán János Dénes,
Pongrácz P. Mária

<http://ij.nyugatijelen.com>, [ij@nyugatijelen.com](http://nyugatijelen.com).

Anyagunk utánkölésére csak a forrás megjelölésével